

СЛОВО

Без мови немає нації!

Просвіти

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

9 (646), 1–7 березня 2012

Фото Олесь Дмигренка

Учасники презентації — народний депутат України Сергій Міщенко, заступник Голови Верховної Ради України Микола Томенко, заступник директора Інституту літератури Сергій Гальченко, директор видавничого дому "Андрій" Андрій Яловий.

Напередодні дня народження Тараса Шевченка у літературно-меморіальному будинку-музеї Тараса Шевченка, що в Києві, відбулася презентація відтвореного альбому Тараса Шевченка 1845 року. Завдяки високій поліграфічній якості у цьому виданні представлено точні копії малюнків аквареллю і сепією, фрагментарні зарисовки олівцем, які 1845 року створив художник Київської археографічної комісії Тарас Шевченко, перебуваючи в кількомісячній мандрівці по містах і селах Київської та Полтавської губерній. Видання містить науковий коментар відомого вченого та заступника директора Інституту літератури Сергія Гальченка, з якого читачі дізнаються про історію та мотивацію того чи іншого малюнка.

Видання альбому здійснено за підтримки заступника Голови ВР України Миколи Томенка, народних депутатів України Сергія Міщенка та Євгена Суслова, Героя України Олексія Вадатурського. На презентації Микола Томенко повідомив, що більшість примірників "Альбому Тараса Шевченка 1845 року" передадуть у музеї, бібліотеки та школи Київщини, Полтавщини, Черкащини.

● ЛИСТ ЧИТАЧА — ДО ДРУКУ!

Мирослав КУЄК,
член правління Чернівецького обласного об'єднання Всеукраїнського товариства "Просвіта" ім. Т. Г. Шевченка,
заслужений журналіст України

Узятися за перо спонукала стаття професора Івана Ющука "А не всі ли равно, на каком языке?", опублікована у "Слові Просвіти" (ч. 7 за 2012 р.).

Хочеться продовжити за паном професором: а таки не все одно. Бо якби було все одно, то нас, студентів-філологів Чернівецького університету кінця 60-х років, не переслідували б за спілкування винятково українською мовою. І це переслідування закінчилося тим, що Миколі Коломійцю, нині членові Національної спілки письменників України, поетові, довелося будувати БАМ, так і не отримавши диплома, а мені у складі геологічної партії бурити казахську землю у степах Західного Тургаю.

Якби було все одно, то, скажімо, наші провідні й авторитетні політологи не переходили б на російську, як тільки до них заговорять цією мовою. А такі нардепи, як Інна Богословська, Вадим Колісниченко та подібні до них, які добре знають українську мову, будучи державними посадовцями, виступали б у парламенті українською, а не наполягали на запровадженні у цій країні ще однієї мови — російської.

Якби було все одно, то навіщо українському парламентові ухвалювати закон про введення квоти на право звучання української пісні в українському ж таки телерадіопросторі?

Що не все одно, усвідомив і Леонід Кучма, назвавши свою книгу "Україна — не Росія". Але велика проблема в тому, що розуміють це небагато громадян України. Здебільшого — інтелігенція та національно-свідомі люди, але їх, на жаль, обмаль.

Мова — не тільки засіб спілкування між людьми, тепер уже точно відомо, що в мові кожен народ кодує свою історію, свій багатовіковий досвід, здобутки культури і цивіліза-

Чия мова, того й держава

ції, матеріальну, духовну самобутність. Тому кожен завойовник, який хоче підкорити інший народ і зробити його рабом, насамперед намагається знищити його мову.

Хто тільки не позбавляв українців права на рідне слово... Але досі найбільше страждає наша мова від примусового зросійщення. Нищення української мови було державною політикою і царської, і радянської імперій. За триста років перебування України в неволі видано понад 400 різних указів, законів, розпоряджень і постанов про заборону чи обмеження застосування української мови і впровадження замість неї мови російської. За царизму був виданий відомий циркуляр, в якому говорилося: "Малоросійського язика не було, нет і быть не может". За радянського часу вивчення російської мови запроваджувалося з першого класу і навіть з дитячих садочків. Російська мова повинна була звучати в державних установах, у ВНЗ, в армії і правоохоронних органах, нею викладали більшість предметів у спеціальних навчальних закладах, писали наукові праці й захищали дисертації, вели ділову документацію, заповнювали анкети, різноманітні посвідчення, довідки тощо.

Комуністичні ідеологи вигадали, ніби українська мова вже почала зливатися з російською, тому зі словників зникали питомо українські слова, характерні тільки для нашої мови.

Російська стала дедалі більше побутовати в розмовному мовленні українців, особливо у містах, і через це ми й сьогодні масмо потворну мовну мішанину і перекощення — суржик.

Той, хто намагався розмовляти добірною українською, потрапляв у поле зору КДБ як "український буржуазний націоналіст". А це вже — перший крок до серйозних наслідків.

У всі часи зросійщення проводилося усвідомлено й цілеспрямовано. Відомий ро-

сійський шовініст Василь Шульгін ще сто років тому повчав: "Краще вже незалежна, але геть зросійщена Україна, ніж Україна у складі Росії, але з пануванням на її землях української мови та культури". Саме ця політика, на жаль, впроваджується сьогодні. Чи то випадковість, що саме в Міжнародний день рідної мови, за повідомленнями ЗМІ, новітній Шульгін вирішив скоротити вивчення в наших школах української мови й вилучити з програм вивчення української історії?

Наступ на українську мову, культуру, історію і взагалі на все українське відкрито ведеться і в Росії, і що найгірше — в самій Україні. Починається він з її найвищого законодавчого органу — Верховної Ради. Незважаючи на те, що українська мова в Україні державна, багато народних депутатів послугують у парламенті російською. І роблять це не тому, що не знають державної, а просто відкрито демонструють свою зневагу до неї та народу, який представляють. Вони вже навіть під час виконання Державного Гімну України сидять... Такого немає в жодному парламенті світу!

Тут варто б нагадати відомі слова: "Чужою мовою розмовляє у державі або гість, або найманець, або окупант, який нав'язує їй свою мову". То хто ж вони, наші "рускоязычники"? Адже Україні не тільки нав'язують іншу мову, її намагаються зробити державною.

В усіх країнах мови національних меншин перебувають під захистом. А в Україні захисту потребує сама українська мова. Бо сьогодні радіо-телевізійний, діловий, політико-інформаційний, побутово-комунікативний простір заповнила російська.

Порівняємо. В Росії всі представники національних меншин, зокрема й українці, які там проживають, зобов'язані знати й користуватися державною російською мовою. А в Україні росіянам, які мешкають на її території, не тільки не обов'язково знати українську

мову, а навпаки, самі українці повинні вивчати мову російську, аби мати можливість спілкуватися з "рускоязычними".

Щось тут не так, панове! Така політика не об'єднує, а роз'єднує країну. У ЗМІ повідомили, що в Донецьку молодий чоловік звернувся до губернатора українською мовою, а той назвав його провокатором і послав до Івано-Франківська. У цивілізованій країні такого державного чиновника відразу відправили б у відставку, а якщо влада цього не зробила, то громадські змусили б її.

А в Україні це звичне явище. Бо тут закривають українські школи, намагаються зробити засобом міжнаціонального спілкування не державну українську, а знову-таки російську. У Концепції літературної освіти російській літературі пропонувалося надати особливий статус. Бо, мовляв, українська література весь час розвивалася під впливом літератури російської... І так без кінця. А ми зі своєю мовою і культурою наче б вторинні на своїй землі.

Такий відвертий наступ шовінізму викликає збурення в середовищі інтелігенції, чесних українських чиновників Буковини. Бо ми таки українці ще від Київської Русі й Данила Галицького, бо матері й бабусі співали над нашими колисками українських пісень, бо живемо не в Канаді чи Ізраїлі, а під високим українським небом. Хто має право нав'язувати нам чужу мову, культуру?

У нашому повсякденному житті завжди є безліч важливих першочергових справ. Але жодна з них не може претендувати на більшу важливість, аніж збереження державної української мови. Ще Леся Українка писала: "Нація повинна боронити свою мову більше, ніж свою територію". Нав'язування в Україні будь-якої іншої мови, крім державної української, це й нав'язування чужого способу життя, чужих цінностей. Тому збереження української мови в Україні — це питання її національної безпеки, бо чия мова, того й держава.

“Закликаємо Вас зайняти принципову позицію і в “мовному” питанні, і щодо спроб “народних обранців” керувати не лише Україною, а навіть сонцем і зорями”.

Вітання латиському народові, переможцям на референдумі щодо запровадження другої державної мови, 19 лютого 2012 р.

Дорогі латиші!

Народний комітет захисту України з великою радістю зустрів повідомлення про вашу перемогу на референдумі щодо запровадження російської мови як другої державної мови в Латвії. Референдум організували за підтримки Москви громадяни Латвії, які бажають жити на вашій землі, але поводяться, як окупанти, намагаються закріпити за собою гнобителів Латвії державний статус, щоб таким чином зупинити поширення латиської мови на всі сфери життя вашої країни.

Ми вітаємо вас, дорогі браття і сестри, з перемогою. Це перемога не тільки латиської мови, а й латвійської державності, латиського патріотичного духу, перемога знаної у світі латиської літератури, осяяної іменами Райніса, Аспазі, Упіта, Чака, Вацїєтиса, Скуєнікса, Белшевіці, Зієдоніса та багатьох інших подвижників вашої боротьби за свою політичну незалежність.

Ваша перемога — братня підтримка українським патріотичним силам, які чинять опір русифікаційній політиці режиму, що нині панує в Україні та намагається зберегти й посилити запроваджене радянською владою в Україні домінування російської мови в засобах масової інформації, в галузях освіти і в інших найважливіших націєтворчих сферах.

За цієї нагоди звертаємося до української громади в Латвії з проханням допомогти латишам закріпити цю знаменну перемогу. За планами Москви, українці в Латвії повинні бути прислужниками русифікації, провідниками волі кремлівських вождів. Ставайте, дорогі земляки, справжніми громадянами незалежної Латвії, бережіть свою мову, але вивчайте й обстоюйте мову європейського народу, серед якого живете!

Будьте патріотами Латвії та України!

Дмитро ПАВЛИЧКО
Юрій ЩЕРБАК
Юрій МУШКЕТИК
Богдан ГОРИНЬ
Роман ЛУБКІВСЬКИЙ
Володимир ВАСИЛЕНКО
Олександр СКІПАЛЬСЬКИЙ
Юрій ДОРОШЕНКО
Наталія ОСЬМАК
Володимир ТКАЧЕНКО

28 лютого 2012 р. Київ

Голові Верховної Ради України
В. М. Литвину

Шановний Володимире
Михайловичу!

Нові антиукраїнські, антидержавницькі кроки дозволила собі Луганська обласна рада.

24 лютого ц. р. зазначений представницький орган на черговій сесії прийняв два звернення до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. В одному зі звернень депутати обласної ради наполягають негайно розглянути та ухвалити як закон сумнозвісний “мовний” проект авторства С. Ківалова й В. Колісниченка, у другому пропонують запровадити особливий, окремий від усієї території Української держави, відлік часу (на основі так званого “літнього” часу).

Фактично це стартувала нова виборча кампанія, і закономірно, що Партія регіонів щосили шукає шляхи повернення своєї популярності, вкрай занедбаної через їхнє “покращення життя вже сьогодні”, що обернулося крайнім зубожінням народу при небаченому збагаченні купки олігархів і найвищих посадовців. Тому не дивно, що правляча “регіональна” верхівка знову намагається внести розбрат у суспільство, сіючи в ньому ворожнечу, нацьковуючи одна на одну різні частини соборної Української держави. Це має відвернути увагу людей від боротьби за свої соціальні та економічні права і дозволить легше маніпулювати розколотим суспільством. Тому місцеві депутати і службовці, аби їм було чим звітувати перед “гарантом Конституції”, перекручують загальновідомі статистичні дані про національний склад населення Луганщини, невідомо де віднаходячи аж до 90 відсотків “російськомовного населення”. Але що стоїть за цим терміном? У жодному законодавчому документі він не згадується, отже, офіційне тлумачення відсутнє. Насправді існує значна частина українців, які впродовж чотирьох десятиліть, починаючи від 70-х років ХХ століття, зазнали тотального зросійщення і які потребують справжньої мовної реабілітації з метою повноцінної інтеграції в українське суспільство. Саме цих українців і беруть до уваги “регіонали”, намагаючись “захистити” їхнє право на російську мову, яка нібито на сході та півдні України зазнає гоніння.

До того ж депутати Луганської обласної ради повністю ігнорують очевидний факт, що більше половини території Луганщини належить до Слобідської України, де споконвіку й сьогодні повсюдно звучить українська мова. Насправді ж на найсхідніших теренах держави “російськомовні” громадяни мають усі умови, щоб навчати цією мовою дітей, починаючи від дошкільних закладів і завершуючи вишами. А щоб в обласному центрі віддати дитину до українського класу чи дитячого садка, нерідко доводиться їздити через усе місто.

Ніхто краще за Вас не знає, наскільки толерантне мовне законодавство України до національних меншин і як воно сприяє збереженню та розвитку їхніх мов. Але, на жаль, дбаючи про свої права, представники однієї з меншин — російської забувають про свої обов’язки щодо Української держави та вимагають для своєї мови статусу офіційної, “регіональної”, або й піднесення її до рівня другої державної. Статус державної російська мова має в Росії, і їй ніде в світі нічого не загрожує.

Луганські можновладці полюбують хвалитися своєю високою освіченістю, привселюдно хизуючись дипломами кандидатів і докторів наук. Тому тим більш дивно є їхня неспроможність опанувати державну мову. Зокрема “народні” депутати-“регіонали” від Луганщини ніколи нею у Верховній Раді не користуються, демонстративно розмовляючи лише “язиком своїх избирателів”. Так само поводяться і їхні обласні “колеги”. Переконані, що законопроект С. Ківалова та В. Колісниченка “Про основи державної мовної політики” за № 9073 від 26.08.2011 р., яким в Україні фактично була б узаконена двомовність, є абсолютно непатріотичним, непрофесійним (що підтверджують висновки відомих українських науковців) і, зрештою, руйнівним для самих підвалин Української державності. І це робиться навіть попри Ваші патріотичні державницькі переконання.

Не менш провокаційним і, по суті, антидержавним є й друге звернення луганських депутатів — про запровадження так званого “регіонального часу”, який би відрізнявся від загальноукраїнського на годину, наближаючись таким чином до московського.

Восени 2011 року під тиском депутатів-“регіоналів” уже було прийнято політичне рішення про скасування переходу на “зимовий” час. Але згодом саме життя змусило переглянути згадане рішення (яке не підкріплене жодними серйозними фаховими мотивами), і за Вашого безпосереднього сприяння воно було скасоване.

Тому закликаємо Вас і тепер зайняти принципову державницьку позицію і у “мовному” питанні, і щодо спроб “народних обранців” керувати не лише Україною та її народом, а навіть сонцем і зорями.

За дорученням Правління
головна Луганського обласного
об’єднання ВУТ “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
В. Ф. СЕМИСТЯГА

Президенту України
п. Вікторові Януковичу

Голові Верховної Ради України
п. Володимирові Литвину

ЗВЕРНЕННЯ

Коломийське міськрайонне товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка стурбоване ситуацією в Україні, спровокованою ворожим ставленням до української мови і літератури, історії України очільника Міністерства освіти Дмитра Табачника.

Його заяви про скорочення годин української мови і літератури в навчальних закладах, що подаються як модернізація системи освіти загалом, підривають майбутнє України.

На державу сьогодні й без того здійснюється масована інформаційно-ідеологічна атака через численні ЗМІ, зокрема російськомовні газети і телевізійні канали, радіо й телепрограми.

Вважаємо, що нині інформаційна галузнь не працює на користь стратегічних інтересів і національної безпеки України.

Громадськість вимагає від влади покласти край недолугим законопроектам “Про мови в Україні”, покликати до відповідальності тих владоможців, які виступають проти державності України, ігноруючи її мову й історію.

Час суворо питати з тих, хто грубо порушує ст. 10 Основного Закону, ігнорує державну мову: ми бажаємо дивитися рідномовне телебачення, програми якого ґрунтуються на здоровій народній основі, на засадах християнської моралі.

Звільніть нарешті з високої посади українофоба Дмитра Табачника! Не кивайте на нього і йому подібних пальчиком: вони спровокували багато проблем у гуманітарній сфері, які з часом загострюватимуться.

Сподіваємося, що Ви, найвищі посадовці особи держави, не залишите ці наболілі проблеми без належної уваги.

Звернення ухвалено на засіданні Коломийського міськрайонного Товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка 16.02.2012 року та підтримано учасниками урочистого зібрання, присвяченого Міжнародному дню рідної мови 21.02.2012 р.

Василь ГЛАГОЛЮК,
голова Коломийського
міськрайонного товариства
“Просвіта” імені Тараса Шевченка,
м. Коломия

Моя відповідь міністру Табачнику

Соломія ДЕРКАЧ

За останні дні Інтернет і мас-медіа України вибухнули сенсаційною новиною: за словами міністра освіти й науки України Дмитра Табачника, кількість уроків з української мови та літератури зменшиться. Зміни — це, звичайно, добре, та до чого вони можуть призвести?

Провокаційні дії міністра освіти та науки вже не вперше викликають бурхливу реакцію народу, думку якого ніхто й не питає. Скорочення годин на викладання української мови та літератури у 5—9 класах пов’язано з тим, що планується збільшення навантаження з інформатики, а також введення другої іноземної мови. Дивує, що наш міністр планує скоротити уроки рідної мови та літератури. Адже в Україні мовна проблема й так надзвичайно гостра. Також Дмитро Табачник заявляє, що майже у всій Європі у школах вивчають дві іноземні мови. Але якщо рівнятися на Європу, то, може, краще глибше і побачимо, що на першому місці для них — рідна мова й історія?! І що вивчення цих двох предметів найважливіше у західному світі. Адже людина, яка знає мову й історію рідної країни, розуміє, звідки вона прийшла, знає своє коріння і є самоідентифікованою. Самоідентифікованість — проблема нашого народу. І її потрібно негайно вирішувати, а не загострювати. А якщо міністерство так хоче вводити другу іноземну мову, йому треба було б поцікавитися, як володіють першою іноземною сучасні школярі і як взагалі її викладають. Навіщо ставити обов’язковим предметом другу іноземну мову, якщо не всі володіють першою?

Як ученицю гімназії, дії нинішнього міністра освіти й науки Дмитра Табачника не лише дивують, а й обурюють мене. Думкою народу в цьому випадку ніхто не цікавиться. Але будувати державу без його участі не можна, бо рано чи пізно влада зазнає поразки.

Вирок Юрію Луценку

У понеділок Печерський районний суд Києва завершив розгляд справи колишнього міністра внутрішніх справ Юрія Луценка й оголосив вирок. Луценка засуджено до 4 років позбавлення волі. Відповідне рішення оголосив суддя Печерського райсуду Києва Сергій Вовк. У цей термін суд врахував час, коли Луценко перебував в ув’язненні у період слідства й суду, отже, покарання відраховується, починаючи з 27 грудня 2010 року.

Також суд вирішив конфіскувати все особисте майно Луценка та позбавити його права обіймати державні посади протягом 3 років.

Колішній водій міністра Луценка Леонід Приступлюк, що проходив по цій справі, засуджений до 3 років умовно з відтермінуванням відбування покарання на 2 роки, і відтепер має перебувати на підписці про невиїзд.

У Європарламенті назвали вирок Луценку “драконівським”. Таку думку озвучив спіголова Комітету парламентської співпраці “ЄС—Україна” Європейського парламенту Павел Коваль. Він заявив, що ув’язнення Луценка однозначно негативно сприймуть у Європейському Союзі.

Розчарування у зв’язку з вирокком суду висловили також глава дипломатії Євросоюзу Кетрін Ештон і єврокомісар із політики розширення і добросусідства Штефан Фюле.

США закликають звільнити Луценка. Про це повідомляє Франс Прес із посиланням на офіційного представника держдепартаменту Вікторію Нуланд. На її думку, су-

дові переслідування Луценка і экс-прем’єра Юлії Тимошенко зумовлені політичними причинами, що “викликає серйозні питання щодо прихильності української влади до демократії”.

Опозиція підтримала Луценка. Заступник голови партії “Батьківщина” Олександр Турчинов біля будівлі Печерського суду заявив: “На жаль, у влади, яка є замовником і організатором цього фарсу, не працює не те що розум, а навіть інстинкт самозбереження. Вони демонструють свою жорстокість, свою аморальність, повне нехтування Конституцією та законами”. Політик не сумнівається в тому, що політ’язні вийдуть на свободу. “Але для цього нам потрібно відсторонити від влади цей небезпечний для України режим”.

Лідер партії УДАР Віталій Кличко назвав вирок Луценку хрестом для українського правосуддя. “Це велика ганьба. І це ще один доказ диктатури, авторитарного режиму в Україні”.

Лідер “Фронту змін” Арсеній Яценюк, коментуючи вирок, зазначив, що війна режиму з народом України триває. “Сподівання тільки на одне — на перемогу демократичної опозиції на парламентських виборах, яка зможе відновити в Україні справедливість”. Він висловив впевненість у позитивному рішенні Європейського суду з прав людини щодо справ Юлії Тимошенко і Юрія Луценка.

Голова партії “Громадянська позиція” Анастолій Гриценко заявив: “Помста — більше за тим вирокком нічого нема. Виродки! З

конкретними прізвищами — слідчі, прокурори, судді. Вони не спатимуть спокійно, це точно. Луценко їм снитиметься ще довго... І відповіді доведеться за такі ганебні судилища, відповідальність — має прізвище!”

Тимошенко вважає Луценка справжнім чоловіком. Падіння антиукраїнського режиму Віктора Януковича — питання часу. Про це заявила экс-прем’єр Юлія Тимошенко у своєму коментарі щодо винесеного вироку Юрію Луценку, повідомили в прес-службі “Батьківщини”.

“Я не аналізуватиму їхнє рішення, оскільки абсурд жодному аналізу не підлягає”. За її словами, день засудження Луценка — “це ще й день проголошення вироку режиму Януковича”.

Тимошенко подякувала Луценку “за витримку, мужність, честь, незламність, шляхетність”, “за те, що залишився справжнім чоловіком на тлі тих німецьких блазнів, які намагалися тебе судити”.

www.pravda.com.ua

Мовне право проти демагогії влади

Громадськість країни дедалі тривожніше б'є на сполох. Про це свідчать численні протестні акції Товариства “Просвіта” імені Т. Г. Шевченка, публікації у ЗМІ, висновки академічних інститутів і соціологічних агенцій тощо. Круглий стіл, організований Координаційною Радою з питань захисту української мови при КМО товариства “Меморіал” ім. В. Стуса до Міжнародного дня рідної мови в Будинку письменників НСПУ наголосив на вкрай тривожній ситуації. В перебігу обговорення проблеми рух “Не будь байдужим!” представив учасникам дослідження “Дискримінація українськомовних громадян в Україні за мовною ознакою (недотримання законодавства про права споживачів)”.

Дискримінаційна практика бізнесу і влади щодо титульної нації держави — українців стала предметом виступу голови Координаційної Ради Тараса Марусика, який звернув увагу учасників на необхідність розглянути різні аспекти мовної політики.

Микола ЦИМБАЛЮК
Фото **Олеся ДМИТРЕНКА**

День рідної мови святкується по всьому світу. Але для українців, як зазначила професор НаУКМА, відомий соціолінгвіст **Лариса Масенко**, це “свято зі слезами на очах”. Катастрофічно швидко відбувається повернення до радянської практики асиміляції, очевидний соціально-політичний зсув у бік російської мови. Нинішня влада далека не лише від національних інтересів, а й від такого поняття як демократія. Це виявляється насамперед у роботі адміністративно-управлінських структур — від Банкової й Грушевського до найвіддаленішого райцентру. Якщо державна мова і вживається, то суто декоративно, як за радянських часів. Дуже багато міністрів, та й керівників місцевої влади: обласних, міських, районних адміністрацій і рад відверто ігнорують українську мову, її державний статус. “Вони дозволяють собі, — наголосила Лариса Терентівна, — порушувати Конституцію і Закон”. Жодної реакції ні з боку президента Януковича, ні з боку очільника Кабміну Азарова нема. Така позиція захоплює до активізації українофобів. Висловлювання голови Кримського парламенту Владіміра Константінова, що його дратує, коли йому подають документи українською мовою, — вияв відвертої зневаги чиновника до державної мови.

Найзагрозливіше відбувається в сфері освіти. Оскільки мольдь — це майбутнє країни, вороги українства спрямували удар на виші, школи і дитсадки. Уже два роки на посаді міністра українофоб Табачник, який із шури лізе, щоб ліквідувати фактично українськомовне виховання. Остання його провокація — намір скоротити в навчальних програмах уроки української мови й літератури в середній школі, а історію України взагалі ліквідувати, увівши її в курс всесвітньої історії.

Щодо ЗМІ, то, констатувала Лариса Масенко, тут “ми ніколи не мали гарної ситуації”. І підсумувала: значною мірою це провина помаранчевої влади, яка дозволила основні теле- і радіоканали віддати антиукраїнським силам. Нині єдина надія на громадські організації, на формування опору знизу і тиску на владу, організацію протестного руху на захист рідної мови.

Богдан Ажнюк, заввідділу мов України Інституту мовознавства НАНУ, зупинився на темі Європейської хартії й мовної ситуації в країні. І полеміці довкола становища української мови дуже часто посилаються на європейські принципи мовної політики. Різні учасники мовних барикад по-різному розуміють і трактують ці принципи. Науковці дос-

лідили джерела, де закладені ці принципи.

Як відомо, у державах Європи, як і в цілому світі, існує багато мовних ситуацій. Відповідно стільки ж є мовних політик, бо кожна країна по-різному трактує мовну ситуацію, а уряд, законодавчі органи по-різному її регулюють. Тому дискусанти часто на власний розсуд висмикують із мовних практик різних країн те, що для них прийнятніше, інтерпретуючи ситуацію в Україні.

Є три основні джерела, на підставі яких можна говорити про принципи чи засади мовної політики в Європі. Перше — Європейська Хартія регіональних або міноритарних мов, яка є офіційним правовим інструментом регулювання мовної політики не в окремій індивідуально взятій країні, а загалом у Європі й виходить із засад, що там сформульовані. Не всі країни ратифікували цю Хартію. Із країн пострадянського простору це зробили лише дві держави — Україна і Вірменія. Друге — експертні висновки про мовну практику і мовне законодавство, які дають різні європейські органи, зокрема ОБСЄ, Венеціанська комісія, Комітет експертів Європи (оцінює звіти різних країн, які підписали Хартію). Третє — документ, який не має статусу правового інструменту, але має значення в сенсі інтелектуального впливу і впливу на інтелектуалів і політиків. Це Загальна декларація мовних прав, яку було ухвалено 1996 р. в Барселоні на Всесвітньому конгресі з мовних прав.

Хартія і документи акцентують увагу на суспільній консолідації. Піклування про мови меншин (регіональні, міноритарні мови) не повинно суперечити суспільній консолідації і не може бути інструментом сегрегації суспільства. Тобто, поділу його на мовні бантустані, мовні резервації. Коли Хартія говорить про двомовність і багатомовність, то розуміє її насамперед як двомовність чи багатомовність із достатнім знанням об'єднуючої мови, яка є засобом спілкування усіх громадян із владою, влади з громадянами. Такою мовою є державна мова. На цьому наголошується у різних висновках, що стосуються і проєктів мовного законодавства в Україні, і мовних актів у різних державах Європи.

Другий принцип — свобода вибору. Але свобода вибору не має бути ілюзорною, бо мусить бути забезпечена, не залежати від соціально-економічних чинників, від стереотипів минулого”. Якщо говорити про вибір мови користування чи навчання, то треба дати шанс дітям знати мову достатньо, щоб у свідомому віці робити якісь соціальні вибори.

Третій принцип дуже важливий для мовного розмаїття, яке є одним із основних об'єктів під-

тримки Хартією. Але він також має свої особливості щодо більшості країн, зокрема України. Особливість української ситуації в тому, що, згідно з уявленнями наших законодавців, відображені в законопроєктах, що пропонуються, мовні інтереси нечисленних меншин, таких як урумська, румейська, кримчацька будуть підмінені інтересами російськомовних громадян України. Тому що критерієм визначення мовних груп, які треба підтримувати, у багатьох законопроєктах виступає власне публічна сторона живого мовлення. Де-факто люди, які належать до нечисленних меншин, змушені спілкуватися російською. Це також некоректний підхід, що й стало однією з причин критики тих мовних законопроєктів, які не відповідають принципам європейського законодавства. Дуже важливим для мовного розмаїття є не голе декларування, а наявність операційної частини в законопроєктах, а пізніше в законах, які створюють реальні передумови підтримки мов. Тому варто пам'ятати: серед учасників мовної політики держава відіграє провідну роль. Але в громадянському суспільстві не лише держава є регулятором цих процесів, а й громадські організації, структури. Вони мають активно впливати на мовне життя, вимагаючи того від влади.

Згідно з Законом про ратифікацію Європейської Хартії регіональних мов або мовних меншин, положення Хартії застосовуються до мов національних меншин України. Заходи щодо утвердження української мови як державної україноненависники подають такими, що нібито створюють загрозу іншим мовам. В окремій думці на недавнє рішення Конституційного Суду щодо конституційності положень ч. 4, 5 ст. 12 статті Закону України про судодоступ і статус суддів, згідно з якими допускається використання в судах поряд із державною регіональні мови або мови меншин, **суддя Конституційного Суду України Віктор Шишкін** звернув увагу на те, що термін “регіональні мови” не розумілий для застосування і не є конституційно-правовою категорією, адже такі мови фактично не існують на території України.

Мова як підвалина державотворення може розглядатися в широкому спектрі, насамперед юридично-правовому. “Якось ніби сором'язливо поводяться ті, — підкреслив В. Шишкін, — хто не говорить про визначальну роль української мови. Справді, мова як одна з форм комунікації між її

носіями — це суб'єктивне природне право. Але ж є право всього етносу. Цей аспект “законотворці” приховують у всіх дискусіях і на трибуні Верховної Ради, і в судах, і в пресі. Коли ми говоримо про природне право цілого етносу щодо мови, то тут ми повинні говорити про мову з точки зору її державотворчої ролі”. Головними державотворчими елементами, за визначенням Шишкіна, є земля і мова. Немає землі, немає мови — немає держави. Все інше може бути додатком, інтерпретацією, але земля-мова — стрижневі, найголовніші елементи. Вони — чинники державотворення і елементи правопорядку. Він нагадав, що Конституція унормовує правовий порядок. Саме Основний Закон України визначив загальнообов'язковість української мови для всього державотворення і діловодства як один із напрямів діяльності державної влади (судової, адміністративної, законодавчої — нема значення). На жаль, за 20 років ні минула, ні тим паче нішня українська влада так і не зуміла поставитися до мови як до елемента державотворення і як до конституційного правопорядку в державі. А статус мови титульної нації, що відображено в назві країни, відрізняє українську мову від інших мов.

Про дискримінацію українськомовних громадян на підставі Закону про захист прав споживачів розповіли **Оксана Левкова** і **Юрко Фартушний**. Координаційна Рада спільно з громадським рухом ВГО “Громадський рух “Не будь байдужим!” представили щодо цього результати дослідження. 2010—2011 рр. “НББ” проводили моніторинг кафе, барів, ресторанів щодо дотримання мовних прав відвідувачів. Як переконувала директор “НББ” Оксана Левкова, їхня організація виступає за дуже сухий, прагматичний підхід до української мови. Наприклад, в Інтернеті вони виставили кіноролик “Скільки коштує двомовність?”, де, оперуючи доступними і простими фактами, оприлюднили, скільки коштуватиме пересічному громадянину узаконена двомовність.

Ще один важливий аспект. “Небудьбайдужі” переконують усіх, що мова — бренд України, а він має вартість. Найдорожчим є унікальний бренд, а не відрижка московської імперії, якою Україну хочуть зробити. З цього приводу згадуються слова письменниці Оксани Забужко, яка вважає, що знаність творів українського письменства і переклад їх іноземними мовами з лишком міг би

компенсувати втрату Україною стратегічних озброєнь.

Нині громадський рух поставив поки що значно менші завдання, але від того не менш важливі для суспільства й держави. Мало хто серйозно замислюється, що кожен із нас є споживачем не лише товарів, а й послуг. Мовне питання активісти руху перевели в економічну площину, зосередившись на споживачьких правах і їхньому захисті. Бо, дотепно зауважив Юрко Фартушний, жирний прусак у супі нічим не кращий за російськомовне меню, яке вам подають у якому-небудь українському кафе чи ресторані. Адже все обслуговування, як і реклама, згідно з нормативно-правовими документами, мусить бути українськомовним. Як свідчать результати дослідження щодо дотримання мовного законодавства, понад 70 % кийвських закладів його порушують. Але волонтери не зупиняються на фіксації, а домагаються змін. Вони звертаються до органів місцевого самоврядування, управляють із захисту прав споживачів. І попри все, хоч і кволо, але ситуація (через переконування, приписи, штрафи) все-таки змінюється.

Звичайно, така практика не нова. За останні десять років з'явилися поодинокі дон-кіхоти, для яких національна гідність — не порожній звук. Про захист своїх прав як споживачів поділилися з присутніми **правознавчиник, редактор сайту “Слово — діло” Володимир Богайчук**, студент із Луганська **Сергій Мельничук**, секретар НСПУ **Володимир Шовкоштиний**. Відомі на всю Україну своїєю стійкістю й принциповістю у захисті своїх мовних прав **киянин Олесь Середюк**, **львів'янин Мильхольд Павлович**, **Анатолій Ільченко** з **Миколаєва**, **Володимир Коваленко** з **Харкова**, мешканець **Донецька Юрій Литвин** (справа про мотолокозавод № 2), якого, до речі, донецькі все-таки звільнили.

Кожен із нас, українців, може багато зробити для захисту і утвердження рідної мови як державної. Ефективність зростає, коли за справу беруться громадські організації. Але не треба забувати, наголосив **доктор юридичних наук Володимир Василенко**, що головна роль тут належить нашій владі — законодавчій, виконавчій, судовій. На жаль, переважна її частина є злочинною і за діями, і за сутністю. Домогтися кардинальних змін наше суспільство зможе лише шляхом чесних виборів, люстрації чиновництва, постійного контролю за всіма, хто наорить обікрасти нас матеріально і духовно.

Вечір вдався!

Уляна ВОЛКОВСЬКА
Фото Олесь ДМИТРЕНКА

У Міжнародний день рідної мови пригадалися слова Вадима Крищенка: “Для мене Україна там, де українською говорять”. Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка щороку традиційно проводить літературно-мистецькі вечори чи не в усіх кутках України. У Київському міському будинку вчителя відбулися урочистості з нагоди свята. Тут зібралися провідні майстри слова та сцени, художні колективи України.

Цього вечора був цілий вінок привітань. Зокрема Голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” Павло Мовчан наголосив на консолідуєчій та об’єднуючій силі слова. “Слово і мова дається народу від Бога, і той, хто бореться проти слова, веде війну з

Богом”, — підкреслив Павло Михайлович. “Молитва до мови” Катерини Мотрич наповнила залу неповторною благодатною атмосферою. Поезією Віктора Геращенко “До рідного слова” звернулася до присутніх Тетяна Скарженець. Лунала українська народна пісня “Ой, роде наш красний” у виконанні учениці 7 класу м. Звенигородки Черкаської області Валерії Кислої. “Віночок українських народних пісень” подарувало вокальне тріо “Золоте перевесло” (м. Київ). Дует Поліни Нестерук і Павла Стадника, учнів музичної школи № 23 м. Києва, виконав пісню “Явір і яворина” на слова Дмитра Павличка й музику Олександра Білаша. “Благослови, мати” у виконанні ансамблю народної пісні музичної школи № 23 (керівник Валентина Гаркуша) ознаменувала прихід весни.

Керівництво Всеукраїнського товариства “Просвіта” нагородило найкращих просвітян цінними подарунками.

Надія КИР’ЯН
Фото автора

У кожному серці живе доброта

Поетичний конкурс “Зерна доброти” проводиться в Києво-Святошинському районі увосьме. Щороку більше дітей бере в нього участь. “У нашому районі є чуйні, дбайливі педагоги, які намагаються не загубити “зерно доброти” в дітях, — розповідає Наталка Бондарчук, поетеса, радіожурналіст, заслужений працівник культури України, член журі конкурсу. — Це передусім члени НСПУ Тетяна Петровська, Володимир Бубир, Тетяна Володай, місцеві поети, вчителі, журналісти Тетяна Домашенко, Валентин Лямічев, Віталій Приймаченко, Людмила Шовкун, Тетяна Гельбутовська, Наталія Підлісник, Наталія Вознюк, Валентина Артюх, незмінна ведуча студентка, поетеса Аліна Зарва та інші. Вони виховують ніжну дитячу душу поетикою високого слова, гідними моральними вчинками.

Детально проаналізував твори конкурсантів незмінний голова журі, член НСПУ Василь Клічак. Він привітав учасників заходу з Днем рідної мови, нагадав зворушливий момент, коли нещодавно з уст багаторазового чемпіона з боксу Віталія Кличка на весь світ прозвучало: “Дякую, друзі, за підтримку”. “Треба вітати кожного, хто хоче вивчати українську. Адже мова єднає людей. Я трохи знаю польську мову, коли зустрічаю когось із поляків, кажу їм кілька речень по-їхньому — і вони одразу усміхаються, розцівають. Закликаю вас любити мо-

ву, а також усі її складові, зокрема суфікси. Коли дитина пише: “Наварила Маша каші, це не каша, а малаша...” — це не по-українському. Адже правильно говорити Маруся, Марійка, Марієчка, Олечка, Оленька тощо”. Дуже гарні вірші дев’ятикласниці Катерини Кузьменко з Вишнівської ЗОШ № 1 (1 місце серед учасників старшого віку), семикласника Ореста Дідка з Києво-Святошинської районної класичної гімназії (1 місце, середній вік), третьокласниці Ксенії Єременко з Хотівського НВК “ЗОШ-гімназія” (1 місце серед наймолодших).

Підсумки конкурсу провели в добрій дружній атмосфері, яка відповідала назві заходу. Цій головній темі присвятив вірш шестикласник із Дмитрівської ЗОШ Антон Кондратенко: “У кожному серці живе доброта, // Тільки, на

жаль, ще буває, // Кригою стане в людини душа // І доброту цю ховає. // Іншим теплом зігріває людей // І доброти не шкодує. // Веселі вогонь, як атлант Прометей, // Людям він щедро дарує”.

Дітей привітали методист інформаційно-методичного центру Києво-Святошинського районного відділу освіти Віра Андрієнко, заступник голови благодійного фонду “Богуслав” Світлана Фещенко, директор Хотівського НВК, який гостинно приймав фіналістів конкурсу, Наталія Неруш. Творчі колективи школи-господаря подарували дітям чудові пісні. Усі конкурсанти та їхні наставники отримали подарунки від благодійників, книжки видавничого центру “Просвіта” та журнали “Я сам(а)”, з надрукowanими віршами переможців (редактор-видавець Тетяна Кондратенко).

Триматися свого

У Міжнародний день рідної мови відомий мовознавець, професор, заслужений діяч науки і техніки України, голова Київського ОО ВУТ “Просвіта” Іван Пилипович ЮЦУК розповів про важливі мовні проблеми сьогодення.

— Ми вкотре відсвяткували Міжнародний день рідної мови. Якою була атмосфера цьогорічних урочистостей?

— На державному рівні урочистостей немає, навпаки — ті відомості, які надходять, свідчать, що війна проти рідної мови триває. Ніби міністр ніби нашої освіти урізає години навчання в школі, а це злочин, тому що мова — основа всіх знань. Якщо так зменшувати, то це завдасть непоправної шкоди інтелекту нації.

— Перед кожними виборами політики порушують тему другої державної мови. Звичайно, для будь-якого свідомого українця це болюче питання. Як Ви гадаєте, навіщо вони взагалі займаються цим фіглярством, неже справді є запит суспільства на другу державну?

— Це давня колонізаторська політика тих, хто при владі. Вони за будь-що хочуть довершити те, що не вдалося Катерині II, Валувєву, Сулову... Неоімперська Москва і неоімперіалісти хочуть доклати Україну. Це не виборча стратегія, не піар, їхня політика — дзеркало виконання настанов кремлівських замовників.

— Серед українців дедалі більше поширюється білінгвізм. Це закономірність чи етап переходу від однієї постійної мови до іншої?

— Українська мова — у центрі слов’янських мов, і українцям порівняно легко дається вивчення решти споріднених мов. Не вбачаю чогось поганого в тому, що володіємо однією, другою, третьою мовою. Але розвивати треба свою, рідну, і, як сказав ще Вольтер: “Усі європейські мови можна вивчити за шість років, а свою треба вчити все життя”. Так і тут — треба триматися свого.

— Ще зі школи ми чуємо, наскільки рідна мова важлива для людини, а яка роль української мо-

ви саме в контексті сучасного стану суспільства?

— Мова об’єднує людей. Завдяки їй люди не тільки безперешкодно обмінюються думками, хоч іноді й протилежними. Сам звук рідної мови вже налаштовує на єднання, бо ми одного роду-народу. Мова якнайкраще здатна це зробити, але політика нинішнього керівництва протилежна.

— Як професор Київського міжнародного університету, скажіть: чи змінилась українськомовність серед молоді за останні роки?

— Я не натрапляю на таку молодь, що не знає української. Усі, хто з України, нею володіють. Але не всі пререймаються повагою, шанують до рідної мови і часом не відчувають, що треба підтримувати саме своє. Хоча й є просто черстводухи, які байдуже ставляться до рідного.

— Зараз практично вся маскультура російськомовна, молодь бачить зірок, які послугуються чужою — російською, що вже казати про пресу, переважно російськомовну...

— Справді, прес російської мови на свідомість надзвичайно важкий. І не тільки в ЗМІ, а й увесь наш так званий бомонд укуні з істеблїшментом, пересічні громадяни на вулиці мавпують російську. Звичайно, молодь із часом збагне, чого варте своє, рідне, яке треба розвивати й підтримувати.

— Що порадите тим українцям, які й досі цураються рідної мови?

— Бажаю, щоб вони не забули праатьківської мови. Бо мова рідна збагачує і підтримує інтелект, розвиває духовний світ кожного з нас, наповнює його справжнім багатством, піднімаючи загальний рівень культури. Через те нам і накидають чужу мову, щоб ми були розумово слабкими, не здатними протистояти стороннім негативним впливам. Психологи стверджують, що чужа мова пригнічує природжений інтелект. Ми можемо користуватися нею, але вона не пристосована до нашої мозкової матриці.

Спілкувалася
Юлія БАЗЧЕНКО

Од Бога... ті слова

С. КАРПЕНКО, м. Житомир

Насичена подіями була програма Житомирської “Просвіти” до Міжнародного дня рідної мови 21 лютого. В її рамках викладачі-просвітяни Інституту філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка провели конкурс між ВНЗ “Ваша Величність Грамотність!”, в якому взяли участь студенти чотирнадцяти вишів України. Вони писали диктант з української мови. Поважне журі під керівництвом професора, доктора філологічних наук ЖДУ Віктора Михайловича Мойсієнка визначило переможців конкурсу. Перше місце односторонно присудили студентці п’ятого курсу ЖДУ Ользі Расовській. Визначено переможців, які посіли друге і два третіх місця, їм вручили дипломи та грошові премії.

До цього дня просвітяни провели десятки бесід і лекцій для старшокласників шкіл Житомира й району, студентів середніх і вищих навчальних закладів області. Група молоді цього дня пікетувала облдержадміністрацію з протестами проти дій українофобаміністра Д. Табачника з його спробами викинути з навчальної програми предмет історії України та скоротити до 2-х годин на тиждень вивчення в школах української мови. На знак протесту молодь закидала яйцями портрет горе-міністра, а також ухвалила звернення до голови обласної ради Йосипа Запаловського і передала його в установу.

Із нагоди Дня рідної мови відбулися збори громадськості міста, на яких заслухали виступи професора ЖДУ Віктора Мойсієнка, голови обласної “Просвіти” Святослава Васильчука, голови обласної спілки ветеранів Арсенія Шевчука, голови міської організації ВО “Свобода” Михайла Сліпченка.

Фото Олесь Дмитренко

Від Новограда-Волинського до Криму, від Колодяжного до Сурамі – всюди в Україні й зарубіжжі, де пам'ятають і шанують могутнє українське слово, незборимий дух талановитої і мужньої Лесі Українки, 27 лютого відбулися численні заходи з нагоди 141-ї річниці від дня її народження. У Києві Всеукраїнське громадське об'єднання “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка за участю народного хору “Гомін” також провело мітинг; до підніжжя пам'ятника Великої поетеси на майдані її імені лягли вінки живих квітів...

Для народу і з народом

27 лютого минуло 135 років від дня заснування у Коломиї Івано-Франківської області філії товариства “Просвіта”. Ми розмовляємо з головою Коломийського райміськоб'єднання “Просвіта” ім. Т. Шевченка, членом Центрального правління “Просвіти” Василем ГЛАГОЛЮКОМ.

— Коломийська “Просвіта” має давні й славні традиції.

— Першу філію “Просвіти” засновано в Коломиї 27 лютого 1877 року. Її організаторами були перший голова о. Іван Левицький, його заступник о. Микола Лепкий, секретарем був правник за фахом, а за покликанням актор — Ісидор Трембійський. Активно працювала філія 1899 року, коли заступником голови “Просвіти” був педагог, професор гімназії Теофіл Грушкевич, який у Дрогобицькій гімназії вчив Івана Франка. Коломийська філія 1899 р. мала 21 читальню, 1912 року було вже 54 читальні, на 87 громад 4 читальних доми, 7 крамниць. При читальнях діяло 2 театральні гуртки, 5 хорів.

Найпоширенішою формою діяльності “Просвіти” було проведення в Коломиї зборів, під час яких люди здобували політичні й економічні знання.

1911 р. на Коломийщині широко відзначили 100-річчя від дня народження Маркіяна Шашкевича, вшанували пам'ять Великого Кобзаря з нагоди 50-ліття його смерті, 1917 року філія урочисто відзначила 40-річчя літературної, наукової та громадської діяльності Івана Франка.

1914 р. гідно відсвяткували 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Цього ж року з ініціативи “Просвіти” та інших товариств у Коломиї було відкрито пам'ятник Великому Кобзарю, який, на жаль, знищили російські війська.

Філія “Просвіти” була змушена змінити свій статус в умовах польської окупації (1919—1939 рр.), займалася переважно освітньою діяльністю.

Великої шкоди “Просвіті” було завдано 1930 року, коли знищували майно читальні, прово-

дили арешти активістів-просвітян.

І все-таки діяльність організації до 1939 р. була різноплановою, охоплювала всі ділянки культурно-просвітницького і господарсько-економічного життя краю. Було організовано різноманітні ювілеї, фестини, свята, збори. Знання, поради несла через свої видання серії книг “Учітеся, брати мої”, “Народна бібліотека”, “Історична бібліотека”, “Самоосвіта”, “Народна Просвіта”, журнали “Життя і знання”, “Календар товариства “Просвіта”.

1938 року на Коломийщині широко відзначали 70-річчя “Просвіти”. Їй належала важлива роль в організації “Соколів” і “Січей”. Вона підготувала листопадовий чин 1918 р., акт Соборності 1919 р., а також героїку ОУН-УПА.

— Незважаючи на заборони царського, польського, комуністичного режимів, “Просвіта” відроджувалася у боротьбі за національну ідею, рідну мову й культуру.

— Перший осередок ТУМ ім. Т. Шевченка було створено на заводі “Коломияськмаш”. Саме сільмашівці одержали першими в Україні тимчасове свідоцтво за підписом голови ТУМ ім. Т. Шевченка Дмитра Павличка.

Теперішня “Просвіта” не пориває творчих, літературних зв'язків із Дмитром Павличком, Романом Іваничуком, Василем Лизанчуком.

Сьогодні в осередках Товариства (їх 90) згуртовано близько 2500 осіб, у 15 колективних осередках — до 200 осіб. У кожній загальноосвітній школі I—III ступенів, десяти навчальних закладах Коломийщини створено осередки “Молодої Просвіти”.

3 ініціативи члена ради

“Просвіти”, директора педколеджу Валерія Ковтуна започатковано і видано шість великих альбомів із серії “Українське мистецтво в старій листівці”. З ініціативи просвітян Валерія Ковтуна, Миколи Савчука, Миколи Васильчука в Коломиї започатковано видання книг “Коломийська бібліотека”. Світ побачило 10 випусків. Коломийська “Просвіта” спільно з Покутським Фондом імені Леся Гринюка видала книжку “Воскресінська гора”, яка присвячена пам'яті відомого журналіста, письменника Леся Гринюка.

25 січня цього року презентація книжки “Почуй мене” (десять поетес Коломиї), перетворилася на справжнє свято поезії. Книжку підготували і видали МРТ “Просвіта” і літературне товариство “Плин”. На черзі проект десяти поетів Коломиї.

Налагоджено роботу з бібліотеками, музеями міста й району. Заслугове на пошанівок праця голови сільського осередку с. Верхній Вербіж Павла Андрушка. З ініціативи осередку створено краєзнавчий музей. А нещодавно в грудні з ініціативи о. Михайла Дзюби (він координатор діяльності між духовенством і “Просвітою”) у с. Нижній Вербіж зведено пам'ятний хрест, присвячений 70-річчю створення УПА.

Коломийська “Просвіта” пишається, що її висуванець, заступник голови райміськоб'єднання Михайло Андрусяк, автор трилогії “Брати грому”, “Брати вогню”, “Брати просторів”, член НСПУ 2010 року був удостоєний звання лауреата Національної премії імені Т. Шевченка. Як депутат обласної ради, директор видавництва проводить значну культурно-просвітницьку роботу в краї.

Завдяки співпраці з Центральним правлінням “Просвіти” ми забезпечили більшість загальноосвітніх шкіл комплектами компакт-дисків, які випустила “Просвіта”, плакатами з українською символікою, таблицями з української мови, літературою.

Духовні злети «Молодої Просвіти»

Марія СОЛОДЧУК

У “Просвіті” на творчій зустрічі молоді еліти краю з нагоди Міжнародного дня рідної мови присутні запалювали свічки віри і надії.

У вітальному слові Степан Волковецький, голова Івано-Франківського об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка, зазначив: “Тільки об'єднавшись, ми зможемо вичавлювати з себе раба, а молодь має долучатися до творчої праці у “Просвіті”. У цей святковий день лави просвітян поповнили юнаки й дівчата, що вступили до “Молодої Просвіти”.

Наша рідна мова — душа народу. Про її особливості й історію свята розповідали студенти Інституту філології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка Ольга Карп'юк і Богдан Камець. Під час заходу звучали поетичні етюди, які декламували студенти Ірина Гросевич (Інститут філології ПНУ ім. В. Стефаніка), Альбіна Смолянська (психологія і педагогіка ПНУ) та Ілона Камінська (учениця ЗОШ № 3). А Ольга Баранецька (Інститут філології ПНУ ім.

В. Стефаніка) наголосила у своєму виступі на неповторності української мови та її значенні в житті українців.

Створювали святковий настрій шанувальники української пісні Богдан Савчук (коледж електронних приладів) та Андрій Вівчар (вихованець Клубу обдарованих дітей і muzibastudio ОНД “Просвіта”, кер. Руслана Денга, композитор Іван Лабач). Порадував своїми виступами чоловічий вокальний ансамбль “Domine” (кер. Віталій Мулярчук).

Членами “Молодої Просвіти” стали студенти ПНУ ім. В. Стефаніка, Івано-Франківського національного медичного університету, молоді фахівці різних галузей. Їх єдне віра в перемогу добра, справедливості та служіння українській національній ідеї.

“Клятва молодого просвітянина” урочисто прозвучала з уст подружжя Тараса та Ірини Семеник, яку підхопили всі. Степан Волковецький і голова “Молодої Просвіти” Євгенія Бардяк вручили посвідчення і привітали юних просвітян.

Творчих злетів вам і натхнення до праці!

Новини з Івано-Франківщини

Обласна рада прийняла рішення про підтримку просвітянського руху в області, зокрема відновлення “Просвіти” у кожному населеному пункті, трудових і навчальних колективах закладів освіти, культури, охорони здоров'я. Також рекомендувала районним радам, державним адміністраціям, виконавчим комітетами міських рад сприяти просвітянському руху, передбачити організаційну та фінансову підтримку “Просвіти”, вирішити питання щодо забезпечення відповідними приміщеннями організації “Просвіти”, враховуючи можливість повернення народних домів колишньої “Просвіти”, зведених коштом громад. Керів-

никам закладів освіти, культури, охорони здоров'я надавати допомогу у створенні та діяльності просвітянських осередків. А при атестації працівників враховувати їхню просвітянську діяльність.

***

Бурштинське міське об'єднання “Просвіти”, опираючись на осередок “Просвіти” ПК “Прометей”, завідувача бібліотеки Надію Гулик, бібліотекарів Світлану Сметанську, Олену Іванців, провело для учнівської молоді День поезії. Учні бурштинських шкіл читали свої проби пера. За найкращі вірші учасники отримали дипломи і збірку поезій. А всі учасники — збірку “Христос: шлях зі смерті у воскресіння” бурштинської поетеси Світлани Скальської.

Прес-центр “Просвіти”

Наша гордість — народний хор товариства “Просвіта”, який нещодавно відзначив 20-річчя. Він — лауреат всеукраїнських і міжнародного конкурсу. Видано книжку Мирослави Грушевської (активної учасниці хору) “Просвіти” негасимий жар”. Рада правління прийняла рішення про представлення Мирослави Грушевської до премії Марійки Підгірянки.

Уже традиційно міське товариство “Просвіта” взяло на себе відповідальність за проведення таких заходів, як Шевченкіана в березні, Дні пам'яті Тараса Шевченка — в травні, День рідної мови — в лютому, День писемності та української мови — в листопаді, відзначення ювілейних дат письменників.

1990 р. “Просвіта” була консолідуючою силою у боротьбі за депутатські мандати І демократичного скликання. Так до Верховної Ради було обрано Степана Пушика — першого голову об'єднання, та нинішнього голову ВУТ “Просвіта” Павла Мовчана.

З ініціативи організації 1993 року в місті побудовано пам'ятник великому Кобзареві, пам'ят-

ник засновнику “Січей” Кирило-Вірило-Трильовському. Пишаємося, що перший голова відродженої “Просвіти” Ігор Довганюк разом із головою Івано-Франківської “Просвіти” Степаном Волковецьким створили в Грузії українську гімназію. Ми допомагали забезпечити її відповідною літературою. Понад десять осіб з Коломийщини нагороджені медаллю “Будівничий України”, а троє просвітян захистили кандидатські дисертації з історії розвитку просвітянського руху.

— Які проблеми не дають Вам діяти на повну силу?

— Надто повільно проводиться робота з реорганізації осередків у селах. Наша “Просвіта” не має приміщення для свого офісу. Уже виділено площу під будівництво просвітницького центру. Тепер шукаємо меценатів, щоб допомогли нам у цьому.

Спілкувалася Михайлина БОДНАР, завідувач культурно-масової роботи обласної “Просвіти”, член Національної спілки журналістів України

Марія ОЛІЙНИК,
м. Донецьк

Розпочався захід презентацією двотомника праць Олекси Тихого та спогадів про нього друзів, сподвижників, який шойно вийшов у ТОВ "Поліграфічний будинок "Донецчина" накладом 2000 примірників. Упорядники — Василь Овсієнко (Київ), Марія Олійник (Донецьк), Володимир Півень (Слов'янськ), Євген Фіалко (Дружківка). Відтак разом із виданням "Олекса Тихий. Мова — народ. Висловлювання про мову та її значення в житті народу", яка стараннями сина автора — Володимира побачила світ 2007 року у видавництві "Смолоскип", уся спадщина Олекси Тихого стала доступна читачеві.

Цей захід і видання зібрання творів стали можливими за підтримки Донецької обласної державної адміністрації. Від її імені заступник голови ОДА Олександр Фоменко відкрив захід і поділився роздумами про цю видатну постать. Двотомник був готовий ще 2007 року, до 80-ліття з дня народження Олекси, але його не видали через брак коштів. Тому важлива не тільки сума, виділена на двотомник, а й визнання керівництвом області актуальності спадщини Тихого.

На презентації були присутні син Олекси Володимир, молодша сестра Олександра Іванівна, побратими, колишні політв'язні — Герой України Левко Лук'яненко, Василь Овсієнко, упорядники видання, голова Донецької обласної "Просвіти", Герой України Володимир Шевченко. Вони відповіли на запитання журналістів і про трагічну долю Олекси Тихого, і про сьогодиншній тривожний стан з функціонуванням державної мови в Україні, зокрема на Донеччині. Сьогодні батьки змушені відстоювати у судах право на навчання своїх дітей українською мовою, бо влада з 2011 року розпочала процес ліквідації українськомовних шкіл.

У фойє філармонії працівники обласної бібліотеки розгорнули виставку публікацій про Олексу Тихого, засновників УТС та шістдесятників. Планувалося також продемонструвати копії документів із кримінальних справ Тихого, які зберігаються в обласному архіві СБУ. Оскільки на заході 2007 року виступав начальник обласного управління СБУ генерал Олександр Скипальський, який вибачився за своїх колег-кадебістів, що довели Олексу до передчасної мученицької смерті, сподівалися, що й нині журналісти матимуть змогу ознайомитися з матеріалами кримінальних справ. Але синові Володимиру перед прес-конференцією необхідно було укласти угоду з СБУ, що він дає дозвіл на оприлюднення архівів. Та коли він приїхав до Донецька, там почали вимагати нотаріального підтвердження, що він син свого батька. Мабуть, чиновники із СБУ вже не хочуть відкривати архіви, вибачатися, і така тенденція може призвести до повернення того режиму, проти якого боровся Олекса Тихий.

Урочистості продовжилися в залі філармонії, сценарій заходу підготував голова осередку "Просвіти" Слов'янського педагогічного університету, кандидат філологічних наук, художник і поет Володимир Півень. Художню частину готував заслужений працівник культури, співак, композитор, поет, голова Донецької міської "Просвіти" Микола Присяжнюк. У переповненому залі — просвітяни області, багато молоді.

Висвітлення життєвого шляху Олекси Тихого почалося з 1990 року й успішно продовжується донині зусиллями Донецької обласної "Просвіти". Завдяки голові обласної "Просвіти", начальнику Донецького наукового центру НАН України, академіку Володимиру Шевченку, ще у вересні 1990-го відбулася перша Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена дослідженню життя і діяльності Тихого. Володимир Шевченко наголосив, що Олекса Тихий — український інтелігент, який керувався власним кодексом честі й жодного

Олекса Тихий промовляє до нас

27 січня Олексі Тихому виповнилося б 85. На честь нашого видатного донецчанина, українського філософа і правозахисника, педагога й публіциста в Донецьку, в концертному залі імені Сергія Прокоф'єва 8 лютого 2012 року відбувся просвітянський захід, уже третій, присвячений Тихому (перші були 1990 та 2007 рр.).

разу не зрадив його, відстоюючи права людини й української нації. Уперше Олексу затримали 1948 р. за критику виборів з єдиного кандидата. Закінчив філософський факультет Московського державного університету ім. М. Ломоносова. Працював учителем у рідній школі з 1954 до 1956 року. 1956 року надіслав до Верховної Ради УРСР заяву протесту проти введення радянських військ в Угорщину. За цю заяву і за критику комуністичної системи освіти заарештований 15 січня 1957 р. і засуджений Сталінським обласним судом на 7 років позбавлення волі в таборах суворого режиму. Його звинуватили у проведенні "антирадянської агітації і пропаганди". Там, у Мордовії, він познайомився з багатьма активістами національно-визвольних змагань різних народів, потоваришував із композитором В. Барвінським і лікарем В. Кархутом, якому згодом допоміг скласти й видати книжку "Ліки довкола нас".

Звільнившись із табору 1964 р., працював робітником на цегельні, на будівництві (до вчителювання його не допускали).

Уклав книгу висловів видатних людей про мову "Мова — народ", написав статті

"Думки про рідний Донецький край", "Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області", уклав словник покрив української мови, переклав із польської книжку Єжи Єнджеєвича "Українські ночі, або Родовід генія" (про Т. Шевченка), розповсюджував самвидав.

9 листопада 1976 року Олекса Тихий став одним із десяти засновників Української Гельсінкської Групи. 5 лютого 1977 року заарештований, і саме тоді почалося останнє коло страждань нашого земляка. На виїзному засіданні Донецького обласного суду над Олексою Тихим і Миколою Руденком (відбувалося воно в Дружківці з 23 червня до 1 липня 1977 р.) його засудили до 10 років таборів особливого режиму і 5 років заслання. Карався в Мордовії, а з 1 березня 1980-го у селі Кучино Пермської області. 5 травня 1984 року Олекса помер у Пермській в'язничній лікарні.

19 листопада 1989 року прах Олекси Тихого разом із прахом його побратимів Василя Стуса та Юрія Литвина перевезли в Україну й перепоховали в Києві на Байковому цвинтарі.

Указом Президента України від 8.11.2006 р. за громадянську мужність, самовідданість у боротьбі за утвердження ідеалів свободи і демократії та з нагоди 30-річчя створення Української Гельсінкської Групи Тихого, одного з її засновників, нагороджено орденом "За мужність" I ступеня (посмертно).

Розповів В. Шевченко також про вшанування пам'яті Олекси Тихого протягом 20 років обласною організацією "Просвіти" на Донеччині, яку він очолює з жовтня 1992 року. Зокрема Дружківська міська організація провела обласну науково-практичну конференцію з нагоди 10-ї річниці загибелі Олекси Тихого з виданням матеріалів "Той, що духом не скоривсь" за участю науковців Слов'янського педінституту та Донецького державного університету. 2005 року дружківці створили документальний фільм про Олексу Тихого "Хочу бути українцем". У вересні 2006 року встановлено меморіальну дошку Олекси Тихого на фасаді Дружківської бібліотеки ім. Лесі Українки, де діє історико-художній музей із фондом особистих речей та інших матеріалів Тихого. У січні 2007 року на підв'ір'ї школи № 14 в Олексієво-Дружківці встановлено пам'ятник Олексі Тихому. Щорічно на Донеччині збираються науковці, політики, близькі Олексі люди, щоб вшанувати його пам'яті, а тепер матимуть можливість ще й ознайомитися з його творчою спадщиною. Не залишається осторонь цих заходів влада: вдячні голові Донецької обласної держадміністрації Андрію Шишацькому, адже за фінансової підтримки ОДА побачив світ цей двотомник.

Герой України Левко Лук'яненко розповів, як навесні 1962 року вони познайомилися з Тихим і як знайомство переросло у справжнє козацьке побратимство. Тихий знав польську мову і мав книжку, з якої вони здобули знання для виготовлення в зоні листівок. "Ми одного року народження, вчилися водночас у Московському університеті, обидва східняки, хоч більшість у зоні — вихідці із заходу України". Тихий був надзвичайно вимогливий до себе, але добрий і поблажливий до інших.

Окрім статей на захист української мови в Донецькій області проти масової асиміляції українців, яку Олекса назвав інтелектуальним геноцидом, він почав укладати словник невідповідних нормам літературної мови слів, зворотів і висловів. Тож заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри Донецького національного університету, доктор філологічних наук, професор Анатолій Загнітко відзначив подвижництво Олекси Тихого на ниві рідного слова. Доктор історичних наук, професор Донецького національного університету Надія Темірова, цитуючи статті Тихого, зверталася до присутніх: "Скажіть, чи актуальні зараз ці слова? Мабуть, ще актуальніші, ніж тоді".

За свідченням одного з учителів Тихого Миколи Янка, Олекса ще з юних років був надзвичайно вимогливим до себе, самодисциплінованим, мав неабияке почуття обов'язку. Це був вдумливий, здібний, зібраний юнак, спраглий нових знань і досвіду. Його зовнішність і характер красномовно описує побратим по ув'язненню Василь Овсієнко: "Мав світло-сірі очі, правильне красиве обличчя. Говорив спокійно, розважливо, ніколи не вживав брудної лайки чи жаргону, мова — зразкова за лексикою, стилем і вимовою". Овсієнко розповів, що навіть в умовах ув'язнення Тихий багато читав і осмислював прочитане, спілкувався на філософські, психологічні й педагогічні теми, міг би бути великим педагогом, але замість кафедри отримав каторгу.

Цікаві виступи гармонійно доповнив гарний концерт. У ньому взяла участь лауреат всеукраїнських і міжнародних конкурсів Тарас Присяжнюк, ансамбль "Околиця". А коли на завершення у виконанні Максима Гавриченка зазвучала пісня "Це моя Україна", зал стоячи підспівував.

Будьмо гідними світлої пам'яті Громадянина й Українського патріота.

Оживе слава про Марка Боєслава

Тарас САЛИГА, м. Львів

Закінчення. Початок у ч. 8 за 2012 р.

Слава про героїчних патріотів бійців-упівців котилась од хати до хати, від села до села, з краю в край. Народ складав легенди, оспівував їх. Через п’ятдесят літ Григорій Дем’ян у селі, в якому разом із друзями загинув Боєслав, записав пісню, що жила у пам’яті різних поколінь навіть у часи радянського сапратства. Це ще один аргумент проти сучасних бузувірсько-цинічних наклепів на роль УПА та її конкретних осіб у нашій історії. Та пам’яті народу не знищити, хіба що разом із ним.

Померти за Батьківщину, за омріявану століттями українську незалежність для таких, як М. Кушнір, М. Боєслав, було найбільшою честю. Це означало вмерти, щоб інші жили у своїй “власній хаті”.

Нещодавно опубліковано шоденникові записи Мирослава Кушніра. Вражає його аж якесь магічне відчуття потреби саможертвності й неначе антитеза йому — бажання жити, жага самоосвіти. Протягом двох перших воєнних років він занотовує:

— “Я завжди думав про філософічні студії, про літературу” (3. IV. 43);

— “...перестудіював перший том літератури Білецького (“народна словесність”) — надзвичайна річ. “Марію” Самчука вдруге перечитав. У вільний час дуже радо читаю словника Грінченка і граматику Синявського” (21. VI. 42);

— “...сьогодні скінчив читати “Націоналізм” Донцова. Я знав Донцова раніше, багато його речей читав (“Наша доба і література”, “Провід і маса” та інші.), але головний твір щойно тепер мені вдалося дістати. Я гадаю, що “Націоналізм” ніколи не страшить на вартості. Він вічний, як вічною правдою є, що життя — боротьба і активне ставлення до життя...” (15. III. 42);

— “...читаю “Українську культуру” Огієнка, “Історію слов’янських літератур” — Пупіна” (12. X. 41)¹.

Важко повірити, щоб життєві дороги Михайла Дяченка і Мирослава Кушніра не перетиналися. Правда, Дяченко старший на 12 років. Обидва вихідці з Галичини, обидва були членами ОУН і працювали у партизанському підпіллі на території Польщі: Дяченко на Холмщині, а Кушнір в околицях містечка Сінява. Дяченко часто відвідував Краків, де були зосереджені українські культурні центри і проживала численна українська громада. Тут виходили молодіжні видання “Дорога” і “Молоді друзі”, тут працювало “Українське видавництво”. Олену Шовгенів-Телігу й Олега Ольжича тут вважали центром політичного й літературного українства. У цей час саме на Холмщині Михайло Дяченко уклав збірку віршів “За волю”, що 1941 р. вийшла друком у празькому видавництві “Пробоем”. У його поезії вриваються валторні голоси, донцовсько-вісниківський гарт, а сам поет прокладає собі шлях на героїчну Голгофу:

*Прійми пісні мої, Вітчизно любо,
У них мої і серце, і душа.
Не кидай, Україно, їх на згубу,
В них чистої любови й зніву шал.
Зроби прокляттям їх і кидай люто
На тих, що зрадою Тебе кують
Та в благородне серце лють отруту
І розливають кров святу Твою.*

Із цією книжечкою 1941 року він повертається в рідний Боднарів на Івано-Франківщину, знаючи, що відразу з початком німецько-радянської війни керівництво ОУН спрямувало свої сили на так звані Осередні і Східні землі України, які вже понад двадцять років перебували під більшовицьким чоботом. Туди скеровувалися найавторитетніші оунівські потуги. На східноукраїнський напрям було розроблено три основні магістралі: перша пролягала через Дубно—Шепетівку—Житомир—Київ—Полтаву—Харків; середній шлях ішов через Проскурів—Вінницю—Умань—Дніпропетровськ—Донбас і Південний напрям ішов через Вінницю на Одесу та Миколаїв. Рух на Київ, як

відомо, очолив Олег Ольжич — відомий український поет та вчений-археолог, заступник голови ОУН. Саме він виступив з ідеєю створення в Києві Української Національної Ради, яка згодом стала важливим державницьким інститутом поневоленої України. Українська Національна Рада подала на початку жовтня 1941 року на велелюдних зборах у Києві. Очолив її професор Микола Величківський. За своєю структурою та політичною спрямованістю УНРа нагадувала Центральну Раду часів Української Народної Республіки. Це символізувало спадкоємність державницької традиції. Постанови УНРа привітали митрополит Андрій Шептицький, Президент Карпатської України Августин Волошин і львівський центр ОУН, зокрема Андрій Мельник.

*До зброї кожний, кожна хато!
Унаступ, чоти! Смерть катам!
З щитами жде нас горда мати!
Унаступ! Слава! Воля нам! —*
кликав поет, відтепер виступаючи під псевдонімом Марко Боєслав.

У Боєславовій поетичній практиці теж не знайдемо “абияк заримованих” віршових політологом. Однак він розумів вади своїх віршів, а тому сповідався перед читачем:

*Коли б ти знав, мій милий друже,
В яких терніях ці пісні
Родились, ти б не був байдужий
І всі б гріхи простив мені...*

Він інколи навіть відчував неповноцінність тих речей, якими б інший пишався. В інших випадках, апелюючи до певних самовиправдань, мовляв, чому його творчість аж надто традиційна, без пошуків новітніх форм, знаходив неспростовні аргументи: “Убога форма у моїх піснях, // Старі стежки, старі, утерті рими. // Спитаєте: чому на новий шлях // Не вийшов я? Скажіть, чи біль незримий, // Розпука, сором за моїх братів, // Кайданів брязкіт, сльози, кров, тортури, // Терор могли зродити новий спів, // Чи крик, щоб Бог і люди всі почувли? // Я не співаю, лиш кричу, кричу: // — Україну розп’яли! Рятуйте, діти! // О, Боже, Боже, в небесах почув! // Кинь грім! Хай світ горить! // Хай Воля світить!”

“Всупереч твердженням тих, що в поезії цінять тільки зміст, — скаже вже далеко по війні автор енциклопедичної статті Богдан Романенчук, — Боєслав такий шліфуваний своїм віршам, тому й вони стоять на рівні сучасної поезії. Про це свідчить його словниство, яке показує, що він не був поетом простонародним, а орудував словниковими засобами, прикметними досвідченим поетом. Можливо, що до недооцінювання його поезії він дав сам привід, признаючись скромно до вбогости форми, “утертих рим” і “старих стежок” (“Критикам”). Він оправдується перед читачем за те, що не вийшов на новий шлях, бо “біль нестримний, розпука, сором за братів, кайданів брязкіт, сльози, кров, тортури не могли зродити нового співу, тільки крик, щоб Бог і люди почувли (“Я не співаю лиш кричу. — Україну розп’яли! Рятуйте!”)”².

Мабуть, Богдан Романенчук дещо завищує оцінки версифікаціям Марка Боєслава, бо такі до “шліфування” віршів йому ніяк не доходило. А що вони у багатьох випадках, мов “збагачена руда” зі вмістом довершених образів, промовистих метафор, афористичних фраз, витонченої ритміки, не фальшивого пафосу та ідкої сатири — це видно. Хіба не влучно сказано: “...біль тяжкий // Ножем жорстоким серце різке — // Могили скрізь порити!.. Лиш кістки // Хоробрих воїв Запоріжжя // Собаки лижуть!” Не позбавлені художньо-естетичного ефекту його описи. Зображуване стає реально оприявленням, точно схопленим, впізнаваним, а це й називається поетичною чи художньою самодостатністю: “Чорними шатами вечора вкрита // В мурах за містом кунає тюрма. // Горем і тугою думи порити, // Рвуться за грати на волю. Дарма”.

Марко Боєслав ніколи не складав зброї, і в повоєнні роки теж (кінець 40-х — початок 60-х), коли на ідеологічному фронті комуністична партія особливу

ставку робила на критику і загалом на художнє слово. Критик — перший пропагандист того нового, важливого, позитивного, що відбувається в радянській дійсності й твориться в літературі. За цим “новим, важливим” Марко Боєслав стежив. Його інвективи хоч і мали узагальненого адресата, але кожен зокрема, хто ще був здатен відчувати свою провинку, впізнавав себе: “Куди? Куди ведете Україну // Збезчещену, скатовану? Скажіть — // На суд в Москву, чи прямо на заріз? Ведіть! // Там вже нагострені ножі, — // Хай вип’є кров святу і непокірну // Жорстокій Сталін. // На те ж ви слухі, // а він же ж пан, великий вождь — // Веде сліпих вас недолюбих // В бездонну пропасть. // Його ж самого сонцем називайте // За те що... // ...Запріг в колгоспні шори вдів, // А їх мужів без жалю кинув // На жир собакам на фронтах, // Терором всім замкнув уста // І смерть сувору сіє безупину! // Плеціть в долоні: — Слава! Слава! Кричіть! // Заглушіть плачі // Дітей під тином уночі, // Батьків в розпуці сивоголавих // І стогін тюрм, кайданів дзвякіт, // Замучених останній крик!”

Полемізм Марка Боєслава будується на “супрязі” двох часопросторових понять, означених протиставленнями “колись” і “тепер”. Тепер, в умовах “щасливої” радянської дійсності, “кров святу і непокірну” допиває Сталін, як колись пили її наситні московські царі. Сліпі й недолугі перевертні Боєславові доби у принизливому прислужництві та холустві нічим не різняться від своїх попередників, яким до-рікав Шевченко, молячи їх прозріти.

Творча біографія Марка Боєслава багата поетичними збірками, публіцистикою, серед якої не тільки статті політичної, соціальної, воєнної тематики, а й сотні відозв, закликів, звернень тощо. Знаємо і його машинописні книги “під кальку” “Непокірні слова”, “В хоробру путь”, “Вітчизна кличе”, “Протест”, “Хай слава луна”, “Зустріч із командиром”, “Із днів боротьби”. У різний час у нього з’являлися твори довершені і менш довершені, а то й слабкі. Але навіть слабкі мають свою вартість, бо вони теж своєрідні документи епохи. Потреба їхньої появи в тому й полягала, щоб фіксувати час і правдиво відтворювати у ньому події. І те “відтворення” завжди історично правдиве й емоційно болісне. Тому й слід шліфувати Марка Боєслава за те, що він вніс в українську поезію таку тематику, якої у ній досі не було. Ось його опис криївки з вірша “Криївка”:

*Ну що ж? Ходімо в нашу хату.
Зайшли. Од холоду трясє...
Широкий світ — нема де стати! —
Низенькі нари — от і все.
Та й тут, в землі нема спокою —
Кремльський кнур всю землю зрив.
О, весно, швидше клич до бою —
З нас бризка бойовий порив!*

Чого не вистачає цьому віршеві? Все в ньому є. Є те, чого ніколи не матиме найвишуканіша поезія митця, для якого “криївка” не була його “хатою”. У ній не вистачатиме духу справжності. Боєславові вірші наповнені правдою. Вони дихають часом. Сьогодні їх сприймаємо як нерв історії, її пульс, як пам’яті минулого, що долинає до нас живим диханням борців за волю, що не готувалися, не мріяли ставати героями — ними робив їхній вибір, їхня національна гідність і честь.

Він свідомо перебував під світоглядом “вісниківського” оптимізму. Він — “сталь без іржі”, його слово — постріл, вогонь, смолоскип. Йому, як і “вісниківцям”, близька сквородівська доктрина: “Восход — є Исход, а Исход — є Восход”... Цю філософську сентенцію для себе поет перейняв, без сумніву, через посередництво (літературне) О. Теліги та Є. Маланюка, які були для нього життєвими взірцями у всьому. У його художньо-образній палітрі неважко знайти маланюківські образи, “змобілізовані” на розбудову героїчних сюжетів у нових історичних умовах: “Ви йдете ось грізні, суворі — // В очах вогонь, в руках стилет, // Ваш гнів, мов змій, сичить в просторі. // О,

горе тим, хто у покорі // Рабами придуть в наші намет! // Я знаю підступ ваш і зраду // І стилос добре нагострив. // О, пісне, будь, мов бурі зрив, // І дням п’ястук настав і шпаду! // Насиллю не корись!”. А ось запозичення в поетки “вогнених меж” Олени Теліги, що “безстрашними очима не боялась заглянути в обличчя смерті”. Таким безстрашним стає і його ліричний герой: “Вбивайте тіло! Дух мій — криця // Піді крізь бурі і возні // До бою звати!” або ж: “Уб’єте плоть мою... та я в ідеї розцвіту...”. Подібним поетичним виразом, якими виповнена поезія М. Боєслава, пасує роздум Д. Донцова, спричинений аналізом віршів поетів-вісниківців, зокрема О. Теліги. “Дух, — висловився він, — це та сила, що з’являється з Божої ласки, це сила, що докінчує формування людини. Удосконалює її. Він просвічує, осяває нашу думку, і сильною робить волю, неспівмірно сильною — до слабкості людської природи, створює героїв. Вогонь? — Це символ духа, який світить і гріє, освічує і запалює нашу мисль — вірою, дає велетенський імпульс нашій волі, зігріваючи любов’ю наші бажання. Він проганяє страх, він робить легкою жертву, він робить з людських створінь тих надлюдей, про яких — про перших християн — писала Леся Українка:

*Ті люди робляться мов одержимі
Бери їх на тортури — перемовчать,
До серця промовляй — вони мов камінь,
Загрожує смертю — люди ці мов трупи,
Чи мов безсмертні...”*³

Поезія Лесі Українки в інтерпретації Д. Донцова звучить як українська поетична традиція, що панувала в усі героїчні часи нашої історії. Так, наприклад, оспівано “лицарів духу” — Героїв Крут, про яких П. Тичина у своїй унікальній присвяті сказав, що вони “вмерли в Новім Заповіті з славою святих”. Марко Боєслав розумів, що на традиції держитися світ. З крутянського вогнища “слави святих” пломенить благодатна сила духу, гартуючи нові покоління лицарів.

*Їх — юних сміливців, лиш жменька була,
Із серцем зі сталі і духом з граніту.
О, велич летіла у вічність з їх лав
І Чин їх навіки став юности митом.
Мчав зойк слабодухів за ними у путь:
— Куди вам? Ви ж діти!..*

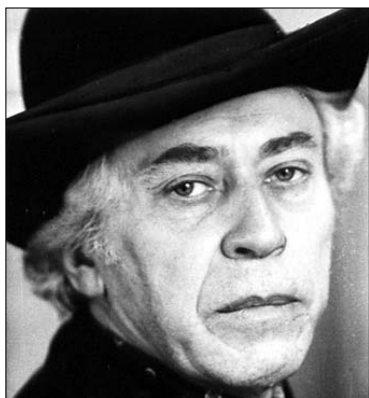
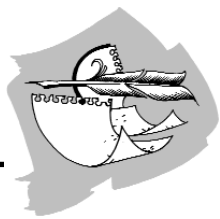
*Загинете дармо...
— О, ні! Бо ще завтра за нами підуть
Мільйони! На славу ми змінимо ярма!
Чи стримати тих, в кого серце з вогня
І душу завзяту до бою напня,
Хто любить Отчизну глибоко, пречисто.
О, приїде, Україно, Твій радісний день —
Поглянь же — мільйони до бою веде
Крізь бурі сердиті, жорстокі — їх Триста!*

Актуальність героїки минулого, тим паче, майже іще “вчорашньої” крутянської героїки для Боєславового інтерпретування не так історичні факти, що можуть стати прикладами для бойового гарту уже нового покоління, як духовний ідеал традиції тих, “хто любить Отчизну глибоко, пречисто”. Культ духовної стабільності, іманентного спадку, голосу крові батьків міцніший, ніж діяння за прикладами інших. Бо духовна стабільність — це внутрішня сутність, та невидима “матерія”, що існує в тобі як корелят сакрального.

¹ Кушнір Мирослав. Невкоене серце. — Львів, 2005. — С. 256, 396.

² Романенчук Богдан. Боєслав Марко. Азбукovníк. Енциклопедія української літератури. — “Київ” — 1969, Філадельфія. — Т. I. — С. 393.

³ Донцов Дмитро. Поетка вогнених меж. Олена Теліга. — Торонто, 1953. — С. 85.

Упорядник і автор
літературно-критичних розвідок,
лауреат Національної премії
ім. Т. Шевченка
Володимир БАЗИЛЕВСЬКИЙ

*Хто знав, що й дотепер
до років горя й праці
Ті легковажні дні,
уламки буйних літ,
Простягнуть золотий,
метеоричний слід?*

М. Зеров

Чоловий неокласиків. Промовність і випадковість цього терміна писав Рильський. Його відома стаття про Зе-

рова не тільки історико-літературний, а й зворушливий людський документ. Він написав її за кілька місяців до смерті: факт промовистий у тому сенсі, як багато важила для нього творчість його духовного побратима. Рильський перший чітко розставив акценти як щодо творчості Зерова, так і неокласицизму загалом. "...апологетами "чистої краси", "мистецтва для мистецтва" і тому подібних нісенітниць неокласики себе ніяк не вважали і не проголошували. Естетичною платформою, яка їх об'єднувала, була любов до слова, до строгої форми, до великої спадщини світової літератури. Український неокласицизм був значною мірою виявом боротьби проти панфутуристів, деструкторів та інших представників того мистецтва, яке так безпідставно декларувало себе як "ліве".

Зеров — постать, яка за своїм значенням не вкладається у прокрустове ложе жодного з жанрів, у якому він працював. Атестації від Д. Павличка: усеосязний гуманітарій, родоначальник нової традиції перекладу, людина, яка володіла пам'ят-

Микола ЗЕРОВ
(1890—1937)

Метеоричний слід

ту тисячоліть. Все, що створене Зеровим, мічене знаком недремної самостійної думки. Його літературознавчі праці — плоди ґрунтовної освіти й широкої обізнаності. Як педагог, Зеров не мав собі рівних. Його лекції збирали численні аудиторії, користувалися винятковим успіхом. Маючи феноменальну, франківську, за означенням Рильського, пам'ять, він вражав слухачів цитацією чужих текстів — поетичних і прозових. Його критичні статті про сучасників надивовижу прозорливі і не втратили значущості й нині.

Він чи не перший доказово осмислив те, що сам же назвав асоціативним символізмом Тичини. Вказав на "те перебіжне, неясне, моментальне, скоріше угадуване, ніж бачене або чуте, мимо чого байдужо проходить

тверезий існувальник". По суті, сказане ним про Тичину, про його вплив словозвуком, музичними ефектами, "сугестивною силою своїх чарівних звуків", про чутливість поета до народного вірша як і багато іншого, стало основою для тлумачень цього літературного явища дослідниками різних поколінь. Хоч не всі вони посилалися чи й могли послатися на нього. Зеров раніше від інших прозрів ту небезпеку, яка обернулася потім трагедією Тичини, застерігав поета від рефлексій та роздумувань, проповіді й інвективи. "...не вимагаймо від Тичини формулювання, підвищеного тону! Утримуймо його від сентенцій! Ця манера йому не дається".

Не дивно, що як ніхто з ровесників, хіба що окрім Филиповича, Зеров глибоко осмислив

поезію близького йому Рильського, зокрема діагностував його ви-токи. Дивує, що з не меншою проникливістю прочитав він і "пролетарського" Сосюру: "Якийсь первозданий Адам з радістю першого пізнання і першого іменування ходить по місту і уважно придивляється до всього, що звикли бачити і не помічають байдужі очі". Це так критик віддавав належне спостережливості Сосюри-епіка, автора поеми "Тарас Трясило".

Зухвалий полеміст, Зеров чи не єдиний подав руку Хвильовому тоді, коли того тотально поби-вала критика за статтю-заклик орієнтуватися на Європу, чим, певна річ, викликав вогонь і на себе.

Не застарів Зеров і як перекладач римських класиків. Щоб впевнитися в тому, що це жива

Чистий четвер

І абіє пітел возгласи...*

Свічки і теплий чад. З високих хор
Лунає спів тугі і безнадії;
Навколо нас — кати і кустодії,
Синедріон, і кесар, і претор.

Це долі нашої смутний узор,
Це нам пересторогу півень піє,
Для нас на дворищі багаття тліє
І слуг гуде архієрейський хор.

І темний ряд євангельських історій
Звучить як низка тонких алегорій
Про наші підлі і скуті часи.

А за дверми, на цвинтарі, в притворі
Весна і дзвін, дитячі голоси
І в вогкому повітрі вогкі зорі.
29.06.1921

* "І заспівав тоді півень" (церковнос.)

Oi Triakonta

О. Ф. Бургардтові

А кругом пуста, як гудина, як гич...

Ви пам'ятаєте: в дні тридцяти тиранів
Була та сама нависла пора:
Безмовний Пнікс, безлюдна Агорá
І безголосся суду і пританів.

І тільки часом, мов якась мара,
Ще озивався сміх Арістофанів,

Сократ, як перше, виявляв профанів,
І весело роїлась дівтора.

Так само і тепер. Усе заснуло,
Все прилягло в чеканні Трасібула.
А ми? Де ж заступ нам на нашу гич,

І сапка на бур'ян, і лік на рани?
Дитяча сліпота? Сократів бич?
Чи невтишимий сміх Арістофана?
30.03.1921

Обри

Секвестратор їде в село за податками...

Весна цвіте у всій красі своїй,
Вже одгриміли Зевсові перуни,
Дошу буйного простяглися струни,
Зазеленів сподіваний рижій.

На полі котяться зелені вруна,
В куцах лящить-співає соловій,
А на шляху, немов казковий змій,
На зсипище людське ватага суне.

І в селах плач. Герої саг і рун,
Воскресли знов аварин, гот і гун,
Орава посіпацька, гадь хоробра...

Сільської ситості останній трен, —
Усюди лемент — крик дулібських жен
Під батогом зневажливого обра.
25.05.1921

Pro domo*

Яка ж гірка, о Господи, ця чаша,
Ця старосвітчина, цей дикий смак,
Ці мрійники без крил, якими так
Поезія прославилася наша!

Що не митець, то флегма і сіряк,
Що не поет — сентиментальна кваша...
О ні! Пегасові потрібна паша,
Щоб не загруз у твані неборак.

Класична пластика, і контур строгий,
І логіки залізна течія —
Оце твоя, поезіє, дорога.

Леконт де Ліль, Жозе Ередія,
Парнаських зір незахідне сузір'я
Зведуть тебе на справжні верхогір'я.
23.04.1921

* "В обороні; на власний захист" (латин.)

Саломея

П. Филиповичу

Там левантійський місяць діє чари
І колихає в серці теплу кров,

Там диким цвітом процвіла любов,
І все в крові — шоломи і тіари.

А з водозбору віщуванням кари
Гримлять громи нестриманих промов...
Йоканаан!.. Не ясний шум дібров, —
В його словах пустиня і пожари.

І Саломея!.. Ще дитя (дитя!),
А п'є страшне, отруєне пиття
І тільки меч і помсту накликає.

Душе моя! Тікай на корабель,
Пливи туди, де серед білих скель
Струнка, мов промінь, чиста Навсікая.
18.06.1922

Навсікая

*...ніжна Навсікая,
Струнка дочка феацького царя.
М. Рильський*

Феацький квіте, серце Навсікає,
Як промінь сонця на піску морським!
Перед тобою вбогий пілігрим
І море пурпурове і безкрає.

Твій царський жест
скликає бистру зграю
Служниць, пойнятих острахом німим,
І вроди й гідності струмистий німб
Над чолом ніжним і дитячим сяє.

А Одісей стоїть і, сам не свій,
Під чарами стрілчастих брів і вій
Ладен забути безмір мук і горя:

Ясна, зцілюща, мов жива роса,
Рожевим сплеском Еллінського моря
Йому сміється радісна Краса.
15.09.1922

Київ - традиція

Ніхто твоїх не заперечить прав.
Так, перший світ осяг твої висоти;
До тебе тислись войовничі готи,
І Данпарштадт із пуші виглядав.

Тут бивсь норманн, і лядський Болеслав
Щербив меча об Золоті ворота;
Про тебе теревені плів Ляссота
І Левассер Боплан байки складав.

І в наші дні зберіг ти чар-отруту:
В тобі розбили табір аспанфуту —
Кують, і мелють, і дивують світ.

Тут і Тичина, голосний і юний,
Животворив душею давній міг
І "Плуга" вів у сонячні комуни.
1923

Брама Заборовського

І
Ні, не бундючний, ситий гетьманат,
Не багатир — полковник череватий, —
Її поставив очі чарувати
Смирений рясофорний меценат.

Намігся він, замість жебрацьких лат,
Убрати гору в золото й шарлати,
І крутодахі вирости палати
Серед поліських гонтом битих хат.

Наук любив він сяйво щирозлоте
І школам віддавав свої турботи,
І був світильник, щедрий і благий.

В дні займанщин, хижацькі і брутальні,
Святительську пишноту панагій
Він забував для книг і готовальні.
1930

28 серпня 1914

З білявих хмар, із шовкових запон
Дивився місяць на стерню і поле;
Низами мла стелила довгі поли
І саяв церкви вирізний картон.

Степ розповзавсь без міри й перепон,
Над ним склеплялось небо білочоле,
Мотались дзвоники, і Гуляйполе
У діл спускалось, оповите в сон.

Я думав: "Степе! За твоїм порогом
Що на добридень їдасть
моїм тривогам?
Понура пуста? Темнота гірка?"

Чи буде день, і світла бистрі скалки
Заграють синім усміхом ставка
На жовтім дні западистої балки?"
1.03.1933

Вергілій

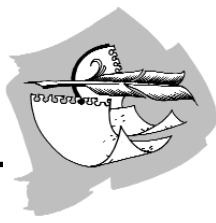
Мужик із Мантуї,
повільний і смагливий,
З дитинства ніжного колісаний селом,
Звеличив кий, і плуг, і мідяний шолом,
І знявся до вершин нечуваної слави,

Бо крізь огонь і дим усобиці іржавий
Побачив кращий вік
і проспівав псалом,
Як спочиває світ під цезарським орлом
У лагіднім ярмі безсмертної держави.

Той час минув — і Рим, і цезарів діла
Рука історії до трун поволокла,
Де сплять усіх часів ілюзії й корони.

сторінка поезії, а не її історія, достатньо перечитати “Плач, Венеро! Плачте, Купідони!” Катулла, “До Пірри” Горация, “Полудень” Овідія. Він із тих поетів, чий переклад невід’ємний від його оригінальної творчості. Римлян Зеров перекладав ще й на російську. І перекладав майстерно. Невдовзі після насильницької смерті поета у Москві вийшла антологія “Римская литература”, у якій були анонімно оприлюднені його переклади з Горация, Авзонія, Клавдіана, Немезіана, Аннія Флора й невідомого автора. Перекладаючи римських поетів українською, Зеров переслідував конкретну мету: зрушити з місця камінь, найменований ним нерозробленістю поетичної мови.

Думки, які він при цьому висловлював, не втратили своєї актуальності й сьогодні. “Ні для кого не секрет, що наші поети за кількома нечисленними винятками, дуже мало вчать і дуже мало працюють над технікою слова. Накинувшись на вільний вірш (верлібр), дуже небезпечний (виділено мною — В. Б.) для стилю ще не викристалізованого, як

дикуни накидаються на шкляне намисто, імпровізуючи свої поеми і одразу, без оброблення подаючи їх до друку, — вони на корню підтинають всяку можливість дальшого розвитку поетичного стилю”. Лишається тільки подивуватися з прозорливості цього “усеосяжного гуманітарія”. Прещікаві його полемічні міркування про сучасність минулого. “...хіба минуле не зв’язано тисячами ниток з теперішнім і сучасним? Я, наприклад, гадаю, що римські автори золотого віку цікаві для нас не тільки як учителі стилю, але і як автори, близькі нашій сучасності своїми настроями і чуттями”. І твердив при цьому про контури “вічної казки”, перипетії “давньої і щораз нової історії”.

Дотепне його посилення на дотепного письменника: поет-епік завжди пише про минуле. Гора видима тільки на відстані, а не тоді, коли на неї лізеш. Урок для тих, хто плутає сучасність із злочоденістю.

Нарешті, власна поезія Зерова. Передусім сонетарій та олександрійські вірші. Адепт канонічних форм, суворий класицист він

і тут лишив свій “фірмовий” знак. Сонети і сонетоїди Зерова треба вміти читати. За класичним антуражем вловлювати реалії сучасності: “Inkognito”, “Оі Triakonta”, “Обри”. Ось, приміром, фінал останнього:

*І в селах плач. Герої саг і рун,
Воскресли знов
аварин, зот і гун,
Орава посіпацька,
гадь хоробра...*

*Сільської ситості
останній трен, —
Усюди лемент —
крик дулібських жен
Під батогом*

зневажливого обра.

У 1920 р. Зеров ще міг дозволити собі оскаржувати Тютчева у зухвалій спосіб:

*Блажен, хто “рокові” часи
Не почував на власній шкурі
І бачив явища понури
В аспекті втіхи і краси, —
Знав революцію з фасаду,
Не видав труса ані гладу.*

У наступному році він ще прив’язував “дні тридцяти тиранів” до понурої дійсності, та промайне десятиліття і з його уст зірветься гірке зізнання:

*О! Нас давно не видно на кону.
Закохані у тишину робітні,
Ми стали скромні,
стали непомітні,*

Скупі на жест і мову запальну.

За предметністю, пластикою і мальовничістю, самодисципліною і бездоганністю логічної мотивації сонети Зерова — одне з надбань української поезії у пору не тільки її злетів, а й руйнації, коли авансцену захопили різноманітні невігласи та деструктори. Сам Зеров був несправедливий до своїх сонетів і називав їх сухарями. Це не так. Звичайно ж, сонетна форма регламентує авторські емоції. І все ж вони пробиваються навіть крізь ґрати канону (“Саломея”, “Тут теплий Олексій...”). “Коли Зеров прославляв “ясну, дзвінку закінченість сонета”, то він рішуче і впевнено протиставляв її розхристаності тогочасних верлібрів і провінціальному примітивізму та вбогості поетів, які не жартуючи, вважали себе “послідовниками” Шевченка, навіть в думці не покладаючи, що Шевченко був незрівнянним майстром тієї форми, закони якої він для себе встановив”.

Тоді, коли Рильський писав свою статтю, з якою взято ці рядки, він ще не міг прямим текстом сказати всю правду про літера неокласиків і свого вчителя та друга. Як і оприлюднити ту частину сонетів Зерова, у яких за античними мотивами та фактами чужої історії прочитувалася тогочасна жорстока дійсність. Це стало можливим тільки з виходом двотомника Зерова 1990 р., у якому найповніше представлена його спадщина, хоч вона й не вичерпує усього ним написаного.

Чудові олександрійські вірші Зерова. Формальною досконалістю, мовою, живою присутністю автора. Як людина витонченої духовної організації він відбився в них найбільш повно. “...тонкий нещадний ум” — так атестував Зерова Ю. Лавріненко. “Він був поет” — сказав про нього Рильський. У цій характеристиці є свій акцент. Можливо, з ним погодяться не всі, з огляду на виняткову всебічну обдарованість цієї особистості. Зеров був людиною культури і захищався культурою. Трагедія полягала в тому, що культура сама потребувала захисту.

Та він живе, і дзвін гучних його поем
Донині сниться нам риданнями Дідони,
Бряжчанням панцирів
і сплесками тример.
12.03.1933

***

*А може, ще добро побачу?
А може, лихо переплачу?*

Тут теплий Олексій іще іскриться зрана,
Скрізь під ялинами
хрумтить тонкий льодок,
І струмні талих вод до торф’яних річок
Іше не гомонять... І сіра далеч тьмяна...

О ні! В пустелі цій не випадає манна,
Сидить лише гризот неублаганий смок
І душить тугою мій виснажений крок.
Смутна, о земле, ти! Скупа, обітованна!

А може, це не ти, а сам я туманію...
Чи скоро ж у мені, о теплий Олексію,
Минуться туга, біль,
розтане темний лід?

Чи скоро пролісок
прокинеться для мене
І, рясом криючи утрати глибший слід,
Заграє, зацвіте надії тло зелене?
30—31.03.1935

Lucrosa

О. Бургадтові

Під кровом сільських муз,
в болотяній Лукрозі,
Де розум і чуття — все спить в анабіозі,
Живем ми, кинувши
не Київ — Баальбек,
Поодаль від розмов, людей, бібліотек
Ми сіємо пашню на неродюче лоно,
Часами служимо владіці Аполлону,
І тліє ладан наш на вбогім олтарі.
Так в дальній Ольвії захожі різьбярі
Серед буденних справ
і шкурної громади
В душі плекали сон далекої Еллади
І для окружних орд, для скитів-дикунів
Різьбили з мрамору невиданих богів.
1921

В степу

Високий, рівний степ.
Зелений ряд могил
І мрійна далечінь, що млоу синіх крил
Чарує і зове до еллінських колоній.
Ген-ген на обрії силвети диких коней,
Намети, і вози, і скити-орачі.

Із вирію летять, курличучи, ключі,
А з моря вітер дме,
гарячий, нетерпливий.
Але пощо мені ці вітрові пориви,
І жайворонків спів, і проростання трав?
З якою б радістю я все те промінюв
На гомін пристані, лиманів сині плеса,
На брук і вулиці старого Херсонеса!

До альбома

Тягар робочих літ наліг мені на плечі,
Стих безтурботний сміх
і споважніли речі,
І голос чую я настирливо-шорсткий:
“Лукавий наймите, а де ж доробок твій?
Де плід твоїх трудів і творчості твоєї?
Чи ж добре ти робив
над чорною ріллею,
Чи встигнеш, поки день,
скінчить свої жнива?”
Як гірко слухати оті терпкі слова
І як не заздрить вам і молодості вашій,
Цій сповненій вина і ненадпитій чаші,
Цій гострій свіжості
передсвітних годин,
Цій смужечці зорі
над тихим сном долин!
1.03.1922

Овідій

*Suppositum stellis nunquam
tangentibus aegior...*
Ovid., Trist., III, 10, 4.

Братерство давніх днів,
розкішне любе гроно!
Озвися ти хоч раз до вигнанця Назона,
Старого, кволого, забутого всіма
В краю, де цілий рік негода, та зима,
Та моря тужний рев,
та варвари довкола...
Убогий, дикий край!
Весною бруд і холод,
Улітку чорний степ: ні затишних гаїв,
Ні виноградників, ні золочених нив.
А там морози знов і небо в синій ризі.
І от риплять вози,
копита б’ють по кризі,
Вривається сармат,
і все плюндрує вкрай,
І бранців лавами вигонить за Дунай.
3.08.1922

* “Під зорями, що ніколи
не торкаються хвиль”. Овідій

Арістарх

Б. Якубському

В столиці світовій, на торжищі ідей,
В музеях, портиках і в затінку алей

Олександрійських муз
нашадки і послідки,
Вони роїлися, поети і піітки,
Ловили темний крок літературних мод,
Сплітали для владик
вінки нікчемних од
І сперечалися — мирилися і змагались.
І був один куток, де їх невтомний галас
Безсило замовкав: самотній кабінет,
Де мудрий Арістарх, філолог і естет,
Для нових поколінь,
на глум зухвалій моді,
Заглиблювався в текст
Гомерових рапсодій.
3.04.1923

Аргонавти

М. Рильському

Так, друже дорогий, ми любимо одно:
Старої творчості додержане вино,
І мед аттїцьких бджіл,
і гру дзвінких касталій.
Хай кволі старчуки
розводять мляві жалі,
Хай про сучасність
нам наспівує схоласт,
Хай культів і фактур неважений баласт
У човен свій бере
футуристичний тривій, —
Ми самотою йдем по хвилі білогривій
На мудрім кораблі, стовесельнім Арго,
А ти як Тіфій нам, і від стерна свого
Вже бачиш світлу ціль
борні і трудних плавань:
Дуб з золотим руном
і колхідійську гавань.
30.04.1924

***

*...Вновь я посетил
Тот уголок земли...*

А. Пушкин

Мої серпневі дні і безголосі ночі!
Самотні спомини на сірому узбоччі
Широко скруглених і вицвілих горбів,
Край придорожніх верб
і мудрих вітряків —
Які далекі ви, далекі і несхожі
На ті прогулянки, веселі та погожі,
Коли, не знаючи
ні прикрих дум, ні втрат,
Ми сповивали ніч у серпантин цитат,
Признав захованих
і явних декламаций.
Хто знав, що й дотепер,
до років горя й праці
Ті легковажні дні, уламки буйних літ,
Простягнуть золотий,
метеоричний слід?
1925

Возовиця

Спочинку крашого немає та й не треба!
Високий літній день
підвівся в ясне небо
І вовну білих хмар тримає при землі.
Папір пожолобивсь на довгому столі,
На сонці жовтому, і сам поволі жовкне,
І літне шемрання спливає неумовкне
З високих верховин зелених груш і лип.
І враз вривається
ритмічний рівний скрип,
Немов розгойданий волячими рогами,
Іде загадами, левадами, садами
І золотим дощем прим’ятого стебла
Б’є по сухих тинах півсонного села.

***

Прудко на безвість ідуть
наші дні і короткі години,
Зрана до ночі
гуде колесо темних турбот.

Не помічаємо —
як надворі весна розцвітає,
Не помічаємо —
як з дерева сиплется лист.

Тільки і вимовиш “осінь!” —
коли, ідучи тротуаром,
Втомлені очі зведеш
на облетілий каштан.

Так у півсні пролетять
наші дні і літа повносили,
І зачорніє в душі старості голе гілля.
26.10.1927

Сон

В сірій землі попідземній,
понад потоком Летеїським,
В травах без запаху стрів
я молодий асфодел.

“Бідна рослино! Чому з усіх,
непривітаних сонцем,
Ти найдорожча мені?
Щоб ти і як проросла?”

— Я? Я — у пам’яті бідній твоїй,
я зросла у хвилину,
Як обірвалось життя,
що веселило тебе,

Юної повне снаги,
та не суджене зав’язок дати...
Тільки й лишило
саму тугу мою по собі...”

26.11.1934

— *Сергію Георгійовичу, почну розмову життєвими запитаннями — як ся маєте?*

— Після смерті дружини Ольги живу внутрішньо самотньо, до того ж не дивлюся телевизор. Читаю книжки. Вважаю, що той, хто дивиться ТБ, не здатен серцем сприймати образотворчий ряд. Можеш подивитися новини, а потім танці й співи з усіма, і відкриваючи Сервантеса, — вже не побачиш характерів, читаєш і знову-таки сприймаєш все як інформацію, а не як почуття-картину.

Нині в Поліграфічному інституті КПП викладаю ілюстрацію. Називаю це режисурою ілюстративного ряду. Моя проблема зі студентами в тому, що вони не вміють малювати, думати, читати. Поки що. Але добре володіють комп'ютером, а я — ні: ми розмовляємо різними мовами.

Сучасне суспільство скочується до поверхневості, споживацтва. А я дедалі більше відчуваю самотність. Проте як художник маю розповідати про все, що зі мною відбувається: про старіння, самотність, відхід друзів. А це дуже непросто — намалювати похорон друга, коли стоїш перед труною.

Мені кажуть: “Ви три роки не виставляли своїх робіт”. Мені це не цікаво. Після персональної виставки у Києво-Могилянській академії я зрозумів, що просто виставляти картини абсолютно безглуздо. Ну, прийдуть 40—50 відвідувачів подивитися, комусь сподобається, комусь — ні. Я не для цього живу.

— *Вас надихають інтерактивні проекти?*

— Мої нові проекти з соціальним наповненням — на шпальтах, не реалізовані, бо немає фінансування.

Великий письменник і педагог Януш Корчак написав “Молитви для тих, хто не вміє молитися” (вісімнадцять молитов). Мрію зробити пересувну виставку з інсталяцій. Там є “Молитва маленької дитини”, яка напудила у постіль і просить: “Боженько, зроби так, щоб мама не побачила”; “Молитва легковажної жінки”, яка молиться, щоб прийшов той, кого вона, може, покохає; “Молитва ненависті”, “Молитва екстазу”, “Молитва абсолютної скрути”... Вони не конфесійні (Януш Корчак, до речі, був євреєм), і моя подача — загальнолюдська. Кульмінація — “Молитва художника”. Загалом людина потрапляє у візуально-звукове інтерактивне дійство.

Чекаю на меценатів. Була домовленість із Польським культурним інститутом, із Тель-Авівським університетом в Ізраїлі — люди хочуть бачити експозицію. Її можна зробити легкою, мобільною, такою, що зручно складається.

— *Після відвідин деяких галерей і вернісажів можна схвбнутися.*

— Подібних, на жаль, чимало. Якось їду в таксі, мене запитують: “А хто ви за професією?” Я кажу: “Художник”. — “А, алкоголік і бабій”. — “Ну чому ж? Я, наприклад, художник фільму “Тарас Бульба”. — “О!” — з'явилася в очах повага.

Мій батько Григорій Якутович — художник фільму “Тіні забутих предків”. Та як митець він більший, ніж цей легендарний фільм.

Моя невістка — французенка (син — художник Антон Якутович — мешкає в Парижі. — *В. К.*), композитор Беранжер Максиман. Дуже любить кіно і цінує мене. Якось вона запитала: “Тату, а скільки фільмів ти зробив за останній час?” — “За вісім років вісім фільмів”. — “Притому, що кіно в Україні не знімається”. — “Так”. — “І що саме?” — “Молитва за гетьмана Мазепу”, шість науково-популярних фільмів, “Тарас Бульба”. Тепер дев'ятий документальний затвердили”. — “Твоя робота — чудова. Ти ж розвалюєш кінематограф, бо як художник виходиш на перший план. Іди з нього”. Я пішов. У театр. Зробив у Київському театрі імені Франка спектакль “Урус-Шайтан. Байки про Сірка — кошового отамана, шевальє д'Артаньяна та турецького султана” за п'єсою Ігоря Афанасьєва. Вона з успіхом іде понад рік.

— *Про що ця вистава?*

— Про отамана Сірка від його народження до... Кутузова, якому показують руку Сірка (як частину святих мощів), і вона рятує Москву. У виставі фігурують запорожці, турки, татари, іспанці, французи,

Сергій Якутович: «Я все життя повертаю Україну українцям»

Наш гість — народний художник України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Сергій ЯКУТОВИЧ. Учасник безлічі художніх виставок (від 1973 р.), лауреат багатьох вітчизняних і міжнародних конкурсів графіки. Автор понад ста книжкових ілюстративних циклів — від Вільяма Шекспіра до Ліни Костенко.

Як художник-постановник, активно працює в кінематографі й театрі. Лауреат премії Російської кіноакадемії “Золотий орел”. Його твори зберігаються в художніх музеях України та багатьох країнах світу.

Торік митець проілюстрував збірку Ліни Костенко “Річка Геракліта”, ювілейний альбом Богдана Ступки, драму Лесі Українки “Руфін і Прісцилла” й отримав у Римі премію імені М. Гоголя.

Виставка Якутовича “Гоголь народився...” стала знаковою подією у Франції (штаб-квартира ЮНЕСКО), Москві, Києві, Львові та інших містах України.

поляки, — загалом 135 персонажів. Багато танців, руху. Це наче мюзикл, тож треба було знайти нову форму, щоб уникнути вульгарності-фривольності. Я все знав зсереди, зокрема й акторів, індивідуально робив костюми.

Питають: “Ви працюєте пензлем чи ручкою?” Я працюю головою. Це дає можливість бути вільним у театральних і кінопроектах. Я першим торую дорогу: роблю розкадровки, малюю костюми, декорації, типажі. Думаю, хто гратиме. Часом вношу пропозиції до сценарію.

— *Ви працюєте над новим документальним фільмом. Про що він?*

— Про Гоголя в контексті світової культури (режисер Ростислав Плахов-Модестов). Бо навіть Маркес сказав, що він вийшов із гоголівської “Шинелі”. Російська і європейська літератури теж вийшли з неї.

Непрагматична гоголівська містичність зрозуміла людям більше, ніж прагматична, яку інші вигадували. А Гоголь усе робив інтуїтивно. Йому було лише 22 роки, коли вийшов перший твір. Чому людина писала всього десять років? А потім ще десять років жила і писала тільки “Вибрані місця з листування з друзями”? Він хотів стати генієм і ошасливити людство. Забувши, що був генієм тоді, коли молодим хлопцем писав українські речі. “Мертві душі” і “Петербурзькі повісті” теж геніальні, але це все-таки відлуння українського.

Згадую такий момент. У Римі премію імені М. Гоголя отримали від Росії генеральний директор музею імені О. Пушкіна (обіймає цю посаду від 1961 року) Ірина Антонова, режисер Юрій Любімов, письменник Андрій Бітов і художник-сценарист Борис Месерер. Після мого виступу Андрій Бітов сказав: “Сергію, тільки щоб ніхто не чув. Я завжди знав, що Гоголь не “русский писатель”, а російський, оскільки була Російська імперія. Так, він писав

російською, але то розкодована українська мова, бо він мислить по-українському. І в тому вся його принада. Росія була збирачкою землі, вона брала найкращих людей. І в тому нема провини Гоголя”.

Не треба ділити, чий Гоголь. Найпопулярніший твір російської літератури — “Тарас Бульба”. У росіян є дворянська культура, скажімо, “Війна і мир” Толстого, “Євгеній Онегін” Пушкіна. Але проста людина, тим паче люмпен, не зрозуміє фраз: “Как денди лондонский одет, он наконец увидел свет”. Що таке світ, хто такий денді, де той Лондон?.. А “Тарас Бульба” зрозумілий усім.

Після завершення чергової виставки “Гоголь народився...” мені привезли відгук, серед них був такий: “Утішені, задоволені, просвітлені душою. Біжимо додому читати Гоголя”. Певно, тому, що я робив не для себе. Для Гоголя, щоб його повернути. З іншого боку, за таке ставлення треба відповідати до скону.

Сподіваюся, залишиться мій образ України — у графіці, живопису, в театрі, кіно. Найбільше моє надбання — серія графічних робіт “Мазепіана”.

— *Яке враження на Вас справила Ліна Костенко? Що найхарактерніше Ви в ній побачили?*

— По-перше, я з дитинства був готовий до сприйняття Ліни Костенко. Її ім'я, поезія присутні в нашому домі. Правда, батько меншою мірою товаришував із Ліною Василювною, ніж з двома Іванами — Драчем і Дзюбою.

Я все життя придивлявся до шістдесятництва. За допомогою покійного Карагоцького проілюстрував сімнадцять томів української літератури ХХ століття, три томи Дзюби, два томи Шевельова. Тож був підготовлений. І коли запропонували проілюструвати “Берестечко” Ліни Василювни, я подумав: “Нарешті”. Але коли я ін-

терпретую якогось письменника, то повинен перевтілитися в нього. А як перевтілитися в жінку? Тим більше, що вона перевтілилася в Богдана, в чоловіка. Значить, треба було подвійно перевтілюватися: спочатку в Костенку, з неї — в Богдана. Я не знав — як. Потім знайшов певну форму і з великою наснагою працював над “Берестечком”.

Ми близько не знайомі, роман “Берестечко” і збірку поезій “Річка Геракліта” я робив за допомогою видавництва “Либідь” і Оксани Пахльовської.

Ліна Костенко — дивовижне втілення абсолютної жіночності й чоловічих якостей. Що таке справжня любов? Коли двоє люблять одне одного. Що таке велика людина? Гармонійне поєднання різнополюсних якостей.

У дитинстві читав про амазонок і не міг зрозуміти, чому жінки без чоловіків. Як може птах існувати без повітря? Вода без суші? Можливо, тому, що Україна характерна сучасними слабкими чоловіками і сильними жінками, Ліна Василювна саме така різнополюсна. Тільки жінка здатна зробити чоловіка чоловіком. Сам він ніколи таким не стане. Ми — нікчеми, слабкі, завжди конфліктуємо із собою. Жінці варто сказати: “Я тебе люблю. Давай, зроби це!”, все — виростають крила. Особливо якщо це скаже така фантастично красива жінка, як Ліна Василювна. В ній симбіоз любові жіночої і чоловічої. А від цього мудрість.

Ми знаємо мудрих поетес. Скажімо, Белла Ахмадуліна — уособлення суто жіночності, в ній справді немає нічого чоловічого: ні сталевих поглядів, ні залізних вчинків. Іншого складу мужа Анна Ахматова. Можна провести паралелі з Ліною Костенко: твердість і непохитність характеру. Але Ліна Василювна ще націю уособлює. Анна Ахматова — явище певного інтелектуального середовища, дещо денационалізованого. А Ліна Василювна — національне явище. Тарас Шевченко та Ліна Костенко — усвідомлення нації.

Вона ставиться до себе скромно, тому що завжди каже правду, яка вище наших амбіцій. А коли мовчить, ми розуміємо, що і за цим правда.

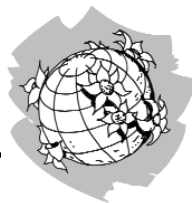
— *До її “Записок українського самашедшого” різне ставлення, дехто відверто розчарований.*

— Так, є дискусія, є критичні наскоки. А я кажу: слава Богу, що вона це написала, дякую їй. У Шевченка і Пушкіна є речі вдалі й невдалі. Але це Шевченко і Пушкін. А це Ліна Костенко!

Ми всі трішки сноби: “А-а, то таке-сяке...”. Я прочитав утретє (вперше дуже важко читав у лікарні) “Доповідну апостолу Петру” Юрія Ілленка. Кого ми втратили! Людину вбили. Людські якості бувають різні, але це справжній чоловік. Його били, били... Нерозумінням і зневагою. Він зробив багато і сам знав, що чимало не дуже якісного. Але змушений був, тому що кіно — колективна, залежна від багатьох чинників, праця. Це не книжку написати, скажімо, “в стіл”. А він написав 43 сценарії, які нереалізовані, це теж вбило. Не поцінували.

Ліна Василювна — уособлення тієї української жінки, яку я страшенно люблю. Часто кажуть: “Ви надто любите малювати жінок”. Це правда, зокрема й оголеніми. Мені здається, що Україна — це жінка. І сила України — в жінці. Ліна Василювна довела це творчістю, громадськими вчинками, участю в Чорнобильській епопеї (вона досі їздить селами, збирає свідчення і враження), відчайдушністю, своєю гідною розумною дочкою. Я щасливий, що мені довелося майже три роки працювати над її творами. “Берестечко” — чоловіча річ, а “Річка Геракліта” — суто жіноча. У них стільки мудрості, ні крихти фальші. Майже антична чистота мислення, і глибинне самоусвідомлення в цьому світі. Ліна Костенко не може собі дозволити приземлені дешевих речей. Тому що перестане бути собою. Вона поважає себе, мало хто в нашій країні здатен на це. Здебільшого себе люблять і тішаються від того.

Спілкувався **Володимир КОСКІН**,
фото автора

Українська діаспора Чехословаччини між світовими війнами

Іван ПАСЕМКО,

лауреат премії Фонду Воляників-Швабінських при Фундації УВУ в Нью-Йорку

Наталія Наріжна — донька Симона Наріжного, який був директором Музею Визвольної Боротьби України в Празі після важкого захворювання Дмитра Антоновича, знаного мистецтвознавця, професора УВУ в Празі, сина Володимира Боніфатійовича Антоновича, історика Університету ім. Святого Володимира в Києві. На постації сина Дмитра Антоновича Марка, а це вже третє покоління династії Антоновичів, зупинимось трохи пізніше.

Наталія Наріжна народилася 22 липня 1922 року у Кобеляках на Полтавщині, де жили її батьки після одруження. Її хрещені батьки — мамина старша сестра Тетяна та приятель родини Максим Лебідь, якого життя повело стежками кудись за Байкал, де він і зник. Її рідних випустили за кордон до країни, де можна було як-так жити різним верствам населення. Для родини Наталочки таким закордонним стала Чехословацька Республіка. Там уже мешкав старший батьків брат Олександр, який потрапив туди з армією УНР. Інші родичі залишалися на хуторі Сокілці над Ворсклою. На той час ЧСР — країна чудес із демократичним устроєм. Перша місцевість, де довелося жити родині, був “Уезд над Леси”, трохи далі було містечко Лазне Клановіце, куди незабаром переїхала родина Наріжних. Мешкали вони у будинку місцевого бондаря.

Спомин-спогад уже дорослої Наталії про цей чехословацький світ у перші роки незалежності, здобутої так несподівано 28 жовтня 1918 р., дають читачеві багато чудових вражень про глибоко демократичну країну ЧСР, що була мало не зразком демократії у Центрально-Східній Європі. Народи Чехії, Словацьчини, пражівські й закарпатські українці уже наприкінці XIX ст. готувалися до нового життя у Чехословацькій державі. Наприклад, панславист Мирослав Тирш 1892 року в Празі заснував знане спортивне товариство “Сокол” з метою не лише поширення фізкультури, а й пробудження національної свідомості чеського народу. 1907 року первинні організації того товариства об’єдналися у Всеслов’янський Соколовський Союз. Цей рух у Чехії асоціюється з діяльністю нашого Кирила Трильовського (1864—1941), організатора і засновника “руханкового”, тобто фізкультурного пожежного товариства “Січ”, а згодом Головного Січового Комітету генерального об’єднання “Січей”, що сприяли пробудженню національної свідомості селян на Покутті колишньої Станіславщини та національної свідомості всієї Галичини.

Наталія Наріжна малює розмаїті епізоди свого життя в Чехословаччині або на Закарпатті, куди представники української еміграції з радістю відправляли своїх дітей на літні канікули. Кмітлива дівчина багато бачить у цьому національному велелюдді, коли маса політичних втікачів із Російської імперії, рятуючись від політичних переслідувань, опинялась у середовищі цієї європейської демократії в ЧСР. “Оточення, в якому я тоді виростала, складалося з трьох протилежних фронтів, які між собою, хоч і безкровно, але завзято змагалися. Сили тих фронтів були нерівномірні. До першого, українського, належали мама, батько, Клименки, рідко коли присутній Олександр, тоді ще студент медицини Коля Нездійминого і пару інших. На чолі другого фронту стояла моя Баба, яка говорила російською мовою, як решта маминої родини. Сюди належали також різноманітні Бабині петербурзькі знайомі, всякі Мілославські, Архангельські, Плетньови. Цих людей я любила не менше від приналежників до українського фронту, навіть коли вони й виявляли часом неабияку агресію по відношенню до українців”.

Наталія ще в юному віці добре розріз-

Цю книжечку — спогади “Дитячими очима (Спомин)” авторства Наталі Наріжної підготував до друку академік НАН України Микола Мушинка (Прага—2010, Чехія). У Празі її видали за фінансової підтримки Магістрату Праги за загальнодержавними програмами на підтримку національних меншин.

няла українців від своїх одвічних антиподів росіян. Про це вона пише дохідливо і переконливо: “Я знала, що ми українці, вухом чула різницю в мовах і, не дивлячись на зовсім ще дитячий вік, звертала увагу на зовнішні розбіжності: петербуржці мали у своїх квартирах портрети вусатих царів, обвішаних медалями, карту “єдиної неделимой” і перстені з різними знаками... Ми ж не мали в хаті ані тризуба, ані синьожовтого прапора. На стіні був тільки портрет Шевченка роботи моєї матері... мама при якійсь нагоді говорила, що коли ми виїздили з дому, то до самої Полтави зустрічали нас люди і просили передати привіт “Симоніві”. На жаль, ні батько, ні мама не змогли виконати просьб наших народних мас, бо того Симона 25 травня 1926 року, в Парижі на вулиці Расін вбив якийсь жид, що називався Шварцбарт. Демократичний і справедливий французький суд признав Шварцбарта винним і за його злочин вимірив йому грошеву кару в сумі одного франка...”

Далі Наталія повітує про третій фронт: “Третя група була чеська. Коли я ще була немовлям, в мене була чеська нянька, що називалася Мілада. Яка була моя перша розговірна мова, я не знаю. Але читати я навчилася найраніше таки по чеському.

У нашому ХХІ ст., мислиться, кожного читача зацікавлять національні питання, порушені авторкою на сторінках своїх “Споминів”. Зокрема про здійснення національної політики диктаторами Росії. “Від посивілої давнини по сьогодні кожний народ, силою підбитий Росією, видавав із себе “фашистів”, якими заселяли камчатки, колими, мордові і подібні “мста отдалонние”. На диво, жодний член російського народу ще не був ув’язнений за російський фашизм. А західний світ чомусь не хоче розуміти не так системи завоювання містичною Росією чужих територій, як рафінованого способу їхнього “обрушення”.

На жаль, упродовж кількох століть російські завойовники так нічого й не навчилися. Їхня політика на захоплених землях завжди була причиною чергової революції, бо їм хотілося, щоб ті поневолені ними народи одразу перетворювалися на росіян.

Питання освіти представників інших народностей у ЧСР завжди було актуальним. Бо ж “...чехи мали велику пошану до науки і крім чеських шкіл, мали ще англійські, французькі, німецькі, українські і російські школи. Всі вони підлягали Міністерству Освіти і отримували урядові субсидії. Всі українські студенти одночасно вчилися на УВУ, якого академічні довоєнні дипломи офіційно були визнані навіть в Австралії”. А спробуйте нині в незалежній Україні чи в тій же Росії прокласти у майбуття свою житейську стежину з дипломом УВУ?

Якось Наталія запитала свого батька:

— Хто такий М. Асканіч?

— Це літературний псевдонім Марка Антоновича, — відповів батько.

— Хто такий Марко Антонович?

— Це син професора Антоновича і, мабуть, мій єдиний вірний студент.

Детальніше авторка розповідає про майбутнього президента Української Вільної Академії Наук у США упродовж двох каденцій: “Марко також писав дуже добрі вірші, які друкувалися в українських літературних журналах, що виходили в Галичині і були націоналістичного напрямку — я їх всіх називала “журнали ім. Донцова”...

Коли мені було 14 років, я в одному з тих журналів прочитала вірш ... “Донна Анна”. Досить того, що вірш зробив на мене дуже сильне враження, так що я вивчила його напам’ять. Автором був невідомий мені М. Асканіч”.

Зі своїх сучасників, можливо, найбільшу увагу авторка рецензованої книжки присвятила Оксані Драй-Хмарі, про яку досить докладно розповів свого часу академік Микола Жулинський у книжці “Із забуття — в безсмертя”.

“З приходом німецької армії до Києва, — згадує Наталія Наріжна, — був влаштований привітальний концерт, припускаю, що тодішньою міською управою. На цьому концерті виступала молодесенька піаністка, Оксана Драй-Хмара, донька українського вченого і поета, члена групи неокласиків, автора вірша “Лебеді”, який у пекельних муках віддав Богові душу десь на Колимі. Її гра зробила таке велике враження на тодішнього райхсміністра окупованих німцями Східних Територій Альфреда Розенберга, що він забезпечив Оксану документами, потрібними для виїзду з Києва до Праги, на студії в празькій консерваторії. І так, мені здається, що

ще восени Оксана побилася в Празі. На квартири її взяла до себе пані Марія Матюшенко. Я саме тоді йшла випозичати для мами малий рояль у фірмі Петрофф, внизу Вацлавської площі. Оксана пішла зі мною. Мушу признати, що вигляд її був страшно неєвропейський, так що продавець не звертав на неї уваги і здивувався, коли я сказала йому, що інструмент вибиратиме моя приятелька. Оксана обходила цілий поверх вздовж і вперек і зрештою сіла за рояль. Після короткої вправи вона почала грати Ріголетто у транскрипції Франца Ліста. Протягом пари хвилин позбігалися, здавалося, всі працівники великої фірми. Я підійшла до прочиненого вікна. Навкруги будинку зібралася така товпа народу, що нею можна було заповнити концертну залу. Оксана скінчила грати. Згори і знизу загриміли бурхливі оплески.

Головний менеджер зробив зі мною умову, що я платитиму за випозичення роялю півціни, обіцяючи, що ще сьогодні він стоятиме у нашій хаті”.

Незабаром Оксана Драй-Хмара вдруге побувала в Консерваторії в супроводі Наталі Наріжної. Коли в адміністрації Консерваторії їй запропонували германізувати своє прізвище, позбувшись “незрозумілого для німців Хмара, а залишитися тільки Оксаною Драй. Це тоді звучатиме по-німецькому. Тоді вона матиме змогу брати лекції теоретично призначеного їй найліпшого професора і матиме для вправ приділену окрему кімнату.

Виявилося також, що Оксана відмовилась і, вийшовши з кімнати, позивала всі оголошення, що висіли на дошках у коридорі, порвала їх на малі шматочки і повикидала у ящик для сміття.

Надзвичайно цікаві спогади полишила п. Наталія і про Юрія Клена, де засвідчила, що “родина поета Юрія Клена, душею українця, а походженням німця. Клен також належав до п’ятірного грона неокласиків. Правдиве ім’я і прізвище його було Освальд Бурггардт, походив він з Поділля, де його предки були мабуть німецькими колоністами. Освіту Юрій Клен здобув у Київському Університеті. Як німецькому підданому, йому вдалося виїхати з України у тридцятих роках, однак будучи в себе до-

Наталка Наріжна з батьками під час приїзду в Прагу 1927 року

ма на еміграції, він викладав у німецьких університетах слов’янські літератури, писав далі свої чудові поетичні твори, тісно співпрацюючи з виданнями “ім. Донцова”. Після війни Юрій Клен якийсь час перебував в Австрії, де редагував літературний журнал “Літаври”. У своїй епопеї “Попіл імперії”, писаній після війни, є частина, присвячена смерті Олега Ольжича. Крім власної, оригінальної творчості Юрій Клен збагатив українську літературу чудовими перекладами з французької, англійської, італійської та німецької мови. Його хата “На Тополце” стала пристановищем українських студентів, які не лише цікавилися, а “жили” літературою. Одним з більше відомих на еміграції поетів був молодий Яр Славутич, який після війни виїхав до Канади”.

Опрацьовуючи цей розділ “Споминів” п. Наталії, не можу не зреагувати на такий факт, що тоді, на межі XIX—XX століть, потенціал української нації був набагато потужніший, аніж нині, у роки, так і хочеться сказати, паперової незалежності. Бо тоді у горнілі української нації могли німці, євреї, навіть грузини, поляки та росіяни виростати українськими поетами.

У своїх роздумах я не сказав жодного слова про родини Драгоманових, Косачів, Кричевських, Оглоблиних, Дорошенків, Сірополків та багатьох інших, де відкривав для себе деякі суперечливі деталі. Але загалом такий фактаж документів, деталей чи подробиць із життя важливих особистостей в історії української літератури, історії, культури та політології, думаю, духовно та ідейно збагатить багатьох українців в Україні, яким доводилося чути про тих українських “скитальців” лише краском вуха. Було б дуже доречно, коли б якийсь із українських видавничств усе-таки видали “Спомини” Наталі Наріжної масовим накладом.

“Мої спомини в першу чергу писані і залишаться для моїх внуків і правнуків, і мені залежить на тому, щоб принаймні вони — чужо асимільовані, чи ні — знали, що трагедія України — це не 70 років сов’єтччини”, а сотні років поневолення “сусідами”, звідки та сов’єтччина до нас прийшла.

Цей Спомин “Дитячими очима” Наталія Наріжна створила у Канберрі упродовж 2004—2007 років.

Оксана ХОРОЗОВА,
старший науковий співробітник
відділу “Літературно-мистецькі
Плюти” ЦДАМЛМ України

По смерті Павла Загребельного... По смерті Генія української прози, що косою пройшла по серцях друзів, колег, рідних... Усі слова здаються банальними й пусто-порожніми, — так написав у своїх споминах відомий український письменник, лауреат Шевченківської премії Анатолій Дімаров у книжці “Спогади про Павла Загребельного”, презентація якої відбулася у будинку Національної спілки письменників України. На презентації “Спогадів...” і серії книжок харківського видавництва “Фоліо” був присутній Михайло Загребельний, який активно виступає в літературі, відомий критик, літературознавець Михайло Наєнко, поети Іван Драч і Петро Перейбийніс, кінорежисер, лауреат Шевченківської премії Валентин Сперкач, письменниця Лариса Копань, поетеса і перекладач Валентина Козак, християнська поетеса Людмила Падалка, науковець Леся Бричина, друзі сім’ї Загребельних Ліна та Оксана Чабанівські, подружжя Полякових та інші.

Справді, згадувати великого Майстра слова Павла Загребельного треба за його ж принципом “Про талановите — талановито!”, який він сповідував, працюючи на посаді головного редактора “Літературної газети”. Саме за таким

принципом була складена презентована книга про непересічну особистість, унікального українського письменника, громадянина. Як на мене, то це швидше збірка есеїв, літературних замальовок, які написані талановитими художниками. Можливо, назва могла б бути “Штрихи до портрета Павла Загребельного”. До збірки увійшли спогади відомих митців сучасності: В. Базилевського, О. Черногуза, Г. Гусейнова, Л. Копань, В. Запорожець, В. Яворівського, П. Перебийноса, В. Дон-

не вимагати? Аж ніяк не можемо...”. Відомий літературознавець Віталій Дончик припускає: якби П. Загребельний не став романістом, він, напевне, став критиком. Це була ціла епоха...

Павла Загребельного цікавили найновіші шедеври світової літератури, теми психології та футурології, приваблювали оригінальні теорії та сенсації інтелектуального життя, він пожадливо колекціонував усе те, що несло на собі трем незбагненої таїни, — так вдало у своєму тексті Михайло

Тоді в Плютах мешкала ціла когорта митців — письменників, художників, критиків, скульпторів, науковців. Тепер тут створено “Літературно-мистецькі Плюти”, відділ Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. Наукові співробітники музею-архіву планують створити виставкову експозицію, присвячену саме плютівському періоду творчості П. А. Загребельного.

На початку 1980-х Загребельні придбали дачу в Кончі-Озерній. Першим господарем цього затишного будинку був Петро Панч. Народившись у селі, Павло Архипович не цурався фізичної праці, все робив власноруч, косив траву, обрізав дерева, рубав дрова, загірив листя. Там легко дихалось і добре працювалося. Лишився значний архів письменника: кілька десятків невідомих дерматинових папок, тисячі нотаток, які передували творам. Він робив їх на згорнутому вдвоє аркуші крейдяного паперу або на клаптиках, хоч би й на конверті. Відповідно до задуму майбутнього твору скуповував і студіював спеціалізовану літературу. Ось чому так багато у його бібліотеці фахових видань, історичної літератури, досліджень з архітектури, кібернетики, навіть металургії... Книжками завалений весь будинок, навіть у гаражі їх безліч. Він створив із себе той рідкісний в Україні тип письменника, чією життєвою і професійною релігією стала книга.

Мережана папірусна стрічка пам’яті

чика, інтерв’ю Любові Голоти, М. Слабошпицького, О. Красовицького. Кожний відкрив нам, читачам, свого Загребельного...

Павло Архипович Загребельний став редактором-реформатором “Літературної України”, започаткував багато нових рубрик, але особливо запам’яталась одна “Про талановите — талановито!”, тому що була як ніколи на часі. Редакційна стаття, яка з’явилася в газеті 23.03.1961 року, написана блискуче, із запалом. Це була критика на тогочасну критику... “Ерудитія виїшла з моди в наших критиків, — писав П. Загребельний, — статті та рецензії нагадують обчухрані дерева: один стовбур, і нічого більше. Чи можемо ми від письменників вимагати талановитості, майстерності, а від критиків

Слабошпицький зафіксував характерні для Павла Загребельного моменти. Саме Михайло Федотович став укладачем цієї унікальної книги, яка справедливо претендує на створення колективного портрета письменника.

Текст Михайла Загребельного, сина Павла Архиповича, зрушує читача своєю невимушеністю, щирістю. Багато цікавих фактів міститься у його розповіді про основи сімейного виховання, відкриваються нам секрети творчої майстерності письменника. У родині Загребельних панувала Свобода, царювало Слово, а королевою була Книга.

Наприкінці 1950-х—на початку 1960-х років родина Загребельних на літо вирушала в село Плюти під Києвом. Господарі здавали

дві кімнати й веранду своєї хатини. Іншу половину орендувало сімейство українського письменника Михайла Чабанівського, вірного друга і побратима Павла Архиповича. Вікна веранди виходили на двоповерховий будинок драматурга Олександра Корнійчука. Їхніми сусідами були Андрій Малишко і нащадки Тобілевичів. У вільну хвилину Павло Загребельний, Михайло Чабанівський, Андрій Малишко, Олександр Дяченко, Борис Комар полюбили грати в “Кінга” або вштовпували шаховий турнір. Найкраще грав у шахи Олексій Коломієць... Недарма за кілька днів до трагічного 3 лютого 2009 року Павло Архипович розповів нам свій сон: “Я з Альшою Коломіємцем розіграв партію...”

Олександр КАВУНЕНКО

Хіба не тішиться душа городянина, коли з бетонних комах кань, із лабіринтів метушливого мегаполіса виривається нарешті в замську тишу, яку порушують лише перегуки пташок, де сосни сягають сонця, а вода лісового озера здається глибокою, як небо? Однак дедалі менше стає живої природи, а більше, як мовив колись поет, навколишнього середовища. Та й то занедбаного нині так, що його не завжди можна й природним назвати. Натомість напівпустельні індустріальні пейзажі, вода, майже або й зовсім непридатна для пиття. Не виняток, на жаль, і Дніпро — головна водна артерія країни, з якої п’ють мільйони.

На цьому, зокрема, наголошує Володимир Гаптар у книжці “Ріка тривоги і печалі”, яка побачила світ за сприяння ПРООН-ГЕФ екологічного оздоровлення Дніпра. У ній порушено не лише суто екологічні, а й інші аспекти. Адже ця Ріка з давніх-давен асоціюється з неповторним колоритом кількатисячолітнього українського буття.

За свідченнями Дмитра Яворницького, наведеними у книзі, майже весь береговий простір Дніпра, крім хіба порогів, мав розкішні, важкодоступні плавні, що дарували запорозьким козакам і ліс, і сіно, і безліч дичини та звіра. Ці плавні були низовинами, густо вкритими рослинністю, перетягнутими в різних напрямках річечками, мали затоки, лимани, протоки, були всіяні незліченною кількістю великих і малих озер, порослими густим і високим, як стіна, очеретом. Особливо знаменитим був Великий Луг, що починався біля лівого берега Дніпра, навпроти острова Хортиці, тягнувся на сто верст і закінчувався поблизу урочища Палівшини, вище Микитинога Рогу.

«...І не помре гулка вода Дніпрова»

Що ж тепер? Маємо ніби й не Дніпро із неповторним колоритом річищем, а важезне й небезпечне “намисто” з кількох рукотворних водосховищ, на дні яких опинилися давні козацькі села, родючі землі. Користі від цих велетенських калюж, укритих водоростями, майже ніякої, небезпека ж непередбачувана, зокрема від Київського водосховища, що ховає під своїми хвилями незліченну кількість радіоактивного мулу; сунеться той мул униз за течією, потрапляючи спершу в Дніпро, потім у Чорне море, зване колись Руським.

Не випадково існує думка науковців щодо поетапного спуску водойм, аби повернути Дніпру первозданність, а затоплені землі — для сільськогосподарського використання. Утім, наслідки такого кардинального кроку передбачити надзвичайно складно, економічні збитки бачаться величезними вже сьогодні, а екологічний і соціальний ефект — у невідомому майбутньому. Тим часом наростатиме загроза національній безпеці. Так вважає Дмитро Рушак, керівник проекту ПРООН-ГЕФ екологічного оздоровлення Дніпра, вступ-

ним словом якого відкривається книга Володимира Гаптаря.

Міжнародній спільноті також небайдужа доля Дніпра. Свідченням цього є і вже згаданий проєкт, у рамках якого реалізується стратегічна програма дій, покликаних зменшити забруднення Дніпра стійкими токсичними речовинами. Саме дій, а не тільки задокументованого схвалення вітчизняними міністерствами, причетними до проєкту.

У книзі, крім історичних екскурсів, чимало статистичних даних, археологічних, краєзнавчих, природоохоронних, медичних матеріалів, розмаїтих аналогій, висловлювань відомих людей, які автор уплітає в канву своїх роздумів, у загальну композицію видання.

В. Гаптар звертається до сумління співвітчизників, особливо сподіваючись на молоде покоління. Чи існують нині загрози для Дніпра, для людей, які живуть на його берегах? — запитує у свого дідуся Максимко, один із героїв повісті. З народження міський мешканець, “дитя асфальту”, він шороку приїжджає до дідуся в село Старе, що неподалік столиці, відкриваючи там для себе нескінченні таємниці ріки й довколишньої природи, а через них — істини людського буття.

Композиційно повість “Ріка любові і печалі” — у центрі книги, вона обрамлена публіцистичними пасажами та пізнавальними матеріалами про Дніпро й інші ріки світу, а також — свідченнями про те, чим загрожує людству забруднення води.

По-синівському трепетно Володимир Гаптар творить дуже добру аuru книги про Дніпро. Образ Ріки в повісті постає перед читачем у багатьох іпостасях, у різних часових і просторових вимірах. Вона говорить до читача живим голосом хвиль, пташини-

ми перегуками в її болотах, ділиться радощами, сподіваннями. Тільки почула б її людина.

Вочевидь, не випадково автор “Ріки...” подає історію дідусявого роду, продовжуючи його з хвилюванням починає усвідомлювати себе і його внук. Весь вік працював дід Галайда у рибальській артілі. Мав свою філософію буття, а найпотаємніші думки про життєві колізії довіряв шоденнику. Не тільки дух, а й тіло гартував, цілий рік у Дніпрі купався. Тож навіть у сімдесят п’ять не поступався нікому ні силою, ні рибальським умінням, а Дніпро знав як свою долоню. Складав навіть мапи місцезнаходження затонулих козацьких човнів — чайок. І не один такий човен із його допомогою було піднято з Дніпрового дна й реставровано.

Повість “Ріка тривоги і печалі”, окрім уже зазначеного, є письменницьким втіленням думки про те, що діди, батьки, сини — геніальна триєдність і порушувати її не дано нікому. Певно, що й сучасним товстосумам, котрі, споруджуючи свої палаци прями-сінько на воді, чинять замах на Ріку. Не кращі й ті, хто, не замислюючись про наслідки, скидає стічні води, миючі засоби, од яких немає спасу Дніпру.

Є поняття у філософії: “Повернення часів”. Якщо стисло, то суть його полягає в тому, що десь у цьому ж місці, скажімо, на березі Дніпра, далекий нащадок думатиме і почуватиме те саме, що й ти. Тож хотілося, аби те повернення часів до наших нащадків було повновартісним і щасливим. Якщо нам не чуже відчуття єдиної людської спільноти й дороге серцю замилування нескінченим плином Ріки. Щоб через віки справдилися біблійні рядки з Одровення Івана Богослова, які автор обрав як епіграф до повісті:

“І показав він мені чисту ріку живої води, ясну, мов кришталю”.

Отже, книга ця — хвилюючий художній відеохронопис Ріки. Хоча відео, так би мовити, в натуральному вимірі, також присутнє у книжці. Це світлина самого автора. Деякі з них зроблено під час відзначення міжнародного Дня Дніпра; є вони й у зовсім недавньому художньому каталозі, куди ввійшли також твори художників — учасників пленеру, присвяченого цій події. Нещодавно вони експонувалися на виставі в Академії мистецтв України “Дніпро... Мить і вічність”, якою була заснована спеціальна художня галерея. Пригадую, навіть Олів’є Адамс, резидент-координатор ООНівського проєкту, взявся тоді до пензля й подарував присутнім свій мистецький експромт на тему вічної ріки.

Повість-діалог, повість-застереження, повість-перегук, повість-відлуння — такі визначення можна застосувати до жанру, в якому написано “Ріку тривоги і печалі”. Утім, нехай це питання досліджують літературознавці, я ж наголосую насамкінець ось на чому. Видається закономірним, що саме Володимир Гаптар написав книгу, сповнену драматизму сучасної доби, бо вона витікає з внутрішньої логіки його мистецької спрямованості, є виявом небайдужої душі. Він організовує природоохоронні акції, пов’язані з відродженням Дніпра, редагує “Екотиждень”, таке вкрай потрібне нині видання, долучаючи через нього небайдужі до захисту довкілля в Україні. Напевно, і ти, шановний читачу, не раз чув по радіо цю пісню, перейняту глибокою вірою у спасіння Ріки. Слова до неї написав також він, Володимир Гаптар:

Не згасне наш вогонь
на грозових вітрах,
І не помре жива вода Дніпрова,
Воскресне
в душах українське слово,
Повірить у синів Тарасова гора.

Наталка ПОКЛАД

**“Хай вас
вкусить бджола!”**

Широка сільська вулиця залишила нас і стрімко попросувала далі. “Зараз буде чудо! — загадково сказав мені мій гід Сашко, коли ми входили в невеликий, проте зі смаком упорядкований та засаджений різноманітними деревами й квітами двір. — А ось і господарі”.

На наш “Добрідень” пані Світлана запропонувала: “Розмова — потім. А спочатку давайте на трошки у вулик”.

Після невеликого інструктажу (не брати з собою мобільки тощо) мені допомогли вмонтувати на лежак у дерев’яній халабудці, що вивершувалась над трьома щільно припасованими один до одного і скріпленими вуликами, полотняну шторку на вході заслонили, і я справді опинилась у зовсім іншому світі. Було затишно й тепло, божественно пахло медом, прополісом і ще чимось надзвичайно приємним; піді мною розмірено гуділи бджоли, і в решіточку біля голови було видно їхню заклопотану метушню; ураз кудись зникли всілякі думки-тривоги, і я незчулась, як Орфей відірвав мене від землі. То був навіть не сон, а якийсь солодкий освіжаючий політ. Відчуття опісля нього — дивовижної легкості й спочилості, мовби знято з пліч кілька років...

Потім нас запросили у невеличку, зсередини обшиту деревом прибудову біля хати. Там, як у храмі на Трійцю, пахло цілющим зіллям, на стінах висіли українські тарелі й картини, а підлога була встелена свіжою осокою. На круглому столику з’явився мед і до меду, і можна було поговорити, але — тільки трошки, бо господарів того дня чекали домашні клопоти.

Тараненків насамперед цікавило, яке у мене враження від вулика-лежанки, бо підмічено: опинившись у ньому вперше, людина здебільшого впадає в медитацію. А почувши про моє відчуття, жвава Світлана додала: “На собі переконалась — це справді гарна річ: 10 днів приймеш процедуру — й очі блищать. Адже у вулику ми вдихаємо дрібні часточки нектару квітів, меду, чаруночки прополісу: тут тобі й ароматерапія, і прополісотерапія! Біополе бджіл взаємодіє з біополем людини й вирівнює його, а рівномірне гудіння комах, як ви й переконались, надзвичайно позитивно впливає на нервову, а також на імунну системи; півгодинне лежання у вулику знижує тиск, а після кількох процедур починає іти пісок з нирок, вирішуються проблеми з опорно-руховим апаратом, зникає хребцева грижа тощо. Тому дивно: все маємо, аби бути здоровими, однак не цінуємо цього і тільки що — зразу біжимо в аптеку: таблеток нам подавай...”

Слово за словом, і ми дізнаємось чимало цікавих та корисних для себе речей: повітря вулика насичене біологічно активними речовинами прополісу, який має антимікробні властивості. Цей природний антисептик вибірково діє на мікроорганізми всередині людини: шкідливі нейтралізує, а корисні зберігає, а також сприяє нормалізації обміну речовин. Виявляється, ще 3 тис. років тому в Китаї укуси бджоли були головними ліками. І, може, це ще з тих часів існує побажання: “Хай вкусить вас бджола!” А нині в США за невеликі гроші практикують знімати головний біль таким способом: дають потримати над головою рамку з бджолами. Та й бджолина отрута — дуже сильний антибактеріальний і антивірусний засіб.

Справді, користі від бджіл та вироблених ними цілющих продуктів так багато, що наш відомий вчений Михайло Курик недарма каже: “Не буде бджоли — не буде й людини”.

Бджолярі з Лазірок

Для добра людей

Загалом бджолярі — добрі люди. Спілкування з бджолами — божими комахами — має свій ефект. Та й не приймають вони злих!

Родину Тараненків із села Лазірки на Полтавщині — Григорія та Світлану — знають не лише в Оржицькому районі. Господар бджолярує давно. Зацікавився божими комахами і закохався в них ще малим, як пастухував: напарник-дідусь був бджолярем, але хоч як тоді хлопець просив його розповісти про секрети цієї справи, не вприсив: дідусь мав свій забобон. Лише після армії Григорій зайнявся бджолами серйозно.

Оскільки подружжя тримає руку на пульсі часу й читає все, що сьогодні друкується про бджолярську справу, то спочатку дізнались про апітерапію й зацікавились нею — навіть хотіли поставити під вікном своєї спальні вулик, підвести від нього до кімнати трубочку та дихати випарами вулика. А десь 2008 року відкрили й вулики-лежанки, які винайшов сумський художник Микола Яровий. Загорілися і самим вивчити цю справу. Перший вулик-лежанку робили для себе, для потреб своєї родини.

Невдовзі познайомились і з Миколою Яровим: Світлана їхала на першу всеукраїнську конференцію з апітерапії і в Києві на зустріч Либідській розговорилася з чоловіком, який теж чекав маршрутки; виявилось, що це і є той самий славний винахідник вулика-лежанки (вже 13 років, як це придумав і запатентував; має кількох послідовників, що зроби́ли це навіть бізнесом).

У Тараненків вулики-лежанки трохи інакші, ніж у Ярового. Використовують їх весь теплий період: від березня до кінця вересня. Сусіди й друзі лікуються в них задарма. Часті гості на подвір’ї — школярі: слухають розповіді про бджілок, привчаються розуміти й бере-

ти природу. А на прощання щедрий господар кожному ще й невеликий щільник у спеціальній вербовій рамочці дарує...

Мовчазно-поважний пан Григорій не тільки вдатний бджоляр, а й майстер на всі руки: із старих возів змайстрував казкові диво-фіри, на яких їздять на Різдво колядувати. А пані Світлана, колишній медик — працювала з дітьми, — ще й поет. Тепер вона активно дописує в районну пресу — займається просвітою своїх земляків. Енергійна, ділова, напориста, розповідає про родинні справи із великим захопленням. “Бабіархат!” — добродушно-лагідно всміхається її чоловік.

Трохи теорії

Пасічники вважали і вважають медопродукти Божим даром і називають їх еліксиром життя, рекомендують споживати їх і як їжу, і як ліки. А також стверджують, що немає хвороб, яких би не лікували бджоли, адже знають про цілющу дію цих комах на людський організм і постійно випробовують її вплив на собі. Спектр впливу такий: насамперед це

мікрівібрації, потужне біополе комах і фітонциди від бджолопродуктів, а також температура, адже бджоли постійно підтримують її у своїх хатинках у межах 36—37 градусів, тобто таку, яка відповідає людському тілу.

Мікрівібрації, що їх бджоли створюють своїми тільцями і крильцями, — це своєрідний лікувальний вібромасаж. Саме його вплив відчуває людина, яка лежить на вулику. Раніше цей метод вважали шкідливим для нашого здоров’я, однак нині науковці стверджують, що мікрівібрації надзвичайно корисні; більше того, наголошують: біологічна мікрівібрація — це ресурс активного довголіття, який потрібно всіляко використовувати.

Прополіс — це бальзам, що його утворюють бджоли. Працює як антисептик із високою антимікробною дією, проліковує дихальні шляхи, оздоровлює легені.

Сьогодні у США з успіхом впроваджують лікування людини біополем бджолиної сім’ї. Почали використовувати цю методику також і в Україні. За допомогою спеціальних приладів учені встановили, що після сну у вулику енергетичне біополе людини зростає в 5 разів. А ще 1990 року відомий апітерapeut Б. А. Охотський опублікував свої багаторічні спостереження за повітрям у вуликах і дійшов висновку, що в ньому є ефірні фракції нектару, аромату квітів, меду, прополісу, перги, воску, які цілюще діють на травний тракт, серцево-судинну і дихальну системи, усувають астматичні депресії. Дуже позитивний вплив фітонцидів під час лікування алергійних захворювань та хвороб, які виникли внаслідок опромінення.

А стосовно теплолікування, то це один із найдавніших і найпоширеніших методів фізіотерапії. Вчені стверджують, що підвищення температури тканин на один градус підсилює інтенсивність обмінних процесів на 10 відсотків. Особливо відчутний вплив лікування вночі, коли під дашком-ліжком у вулику збирається вся бджолина родина. Загалом у вуликах-лежанках можна вилікувати ревматичні, дерматологічні, урологічні, гінекологічні, кардіологічні, ендокринологічні хвороби, є великий ефект у лікуванні нервової та дихальної систем, порушень опорно-рухового апарату. Лікує вулик-лежанка і хронічні захворювання, нормалізує потенцію в чоловіків, усуває безсоння.

Лікарі кажуть, що лікувальний сон, мед, пілок і маточне молочко можуть повністю замінити пігулки. Саме таким способом до 1950-х років лікувалось багато хвороб. Зараз бджолина терапія знову популярна. І в Україні вже навіть почали будувати справжні бджолині санаторії. А мені дуже захотілося стати пасічником...

Апітерапія

Для серця і судин

Мед на третину складається з глюкози, яка є цінним і таким, що легко засвоюється енергетичним матеріалом для серцевої та інших тканин. Нейтралізуючи токсини, мед лікує серцево-судинні захворювання. Він допомагає розширенню венозних судин серцевого м’яза, поліпшує венозний кровообіг. Вживання протягом доби 60—100 г меду замість цукру при атеросклерозі затримує процес склеротизації коронарних судин. Мед сприяє їх розширенню і покращенню коронарного кровообігу, а ацетилхолін, що міститься в ньому, сприяє зниженню кров’яного тиску. Ось лише два рецепти:

1. При гіпертонії вживають 4—5 разів на добу по 1 столовій ложці змішаних в однакових кількостях меду та сік червоного буряка.

2. Для лікування атеросклерозу сік цибулі змішують з медом у співвідношенні 1:1. Вживають по 1 столовій ложці на день.

3. При ішемії, ендартерії, варикозному розширенні вен корисний мед із часником. Натирають 250 г очищеного часнику, заливають 350 г рідкого меду, ретельно перемішують, настоюють протягом тижня в щільно закритому посуді в прохолодному місці. Вживають по 1 столовій ложці за 40 хв. до їжі тричі на день протягом одного-двох місяців.

Для рота й горла

У разі запалення носоглотки, трахеї вживають суміш меду з алое. Зрізане нижнє листя алое промивають водою, подрібнюють і вичавлюють сік. Мед розбавляють соком алое у співвідношенні 1:5 (одна частина меду і п’ять частин соку алое). Приймають по одній чайній ложці тричі на добу до їжі упродовж 1—2 міс. Для соку використовують рослини віком не менше 3—5 років. Щоб одержати сік, збагачений біогенними стимуляторами, зрізане листя витримують у холодильнику два тижні, потім його промивають, подрібнюють і віджимають. Варто пам’ятати, що алое протипоказане при гострих захворюваннях нирок, травного тракту, захворюваннях серцево-судинної системи у стадії декомпенсації, загострених туберкульозу, при геморой. Тривале вживання цього соку призводить до подразнення слизової оболонки та пригнічення перистальтики кишечника.

Напій довгожителів

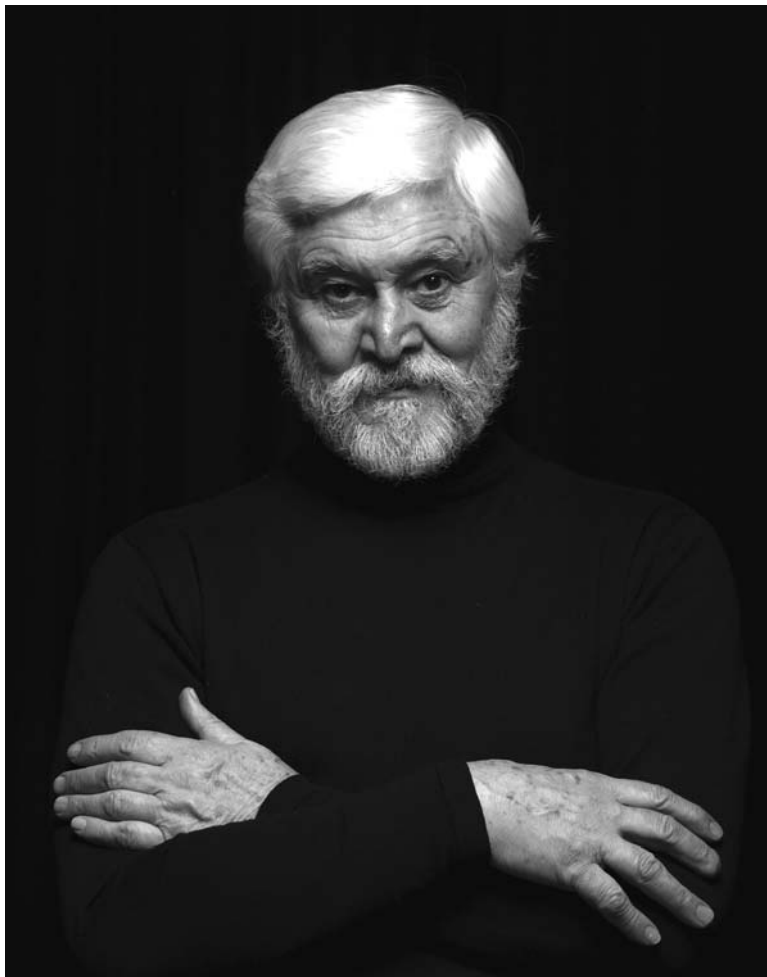
Відварити в 0,5 л води 1 столову ложку сухих ягід чорної бузини, процідити, після того додати 2 столові ложки меду. Пити гарячим.

Мед щодня

Новозеландські науковці, провівши низку експериментів із бджолиною смакотю, дійшли висновку: мед справді є засобом Макропулоса. Досліди з літніми пацючками, до раціону харчування яких додавали трішки меду, засвідчили, що вони стали жвавішими, почали виявляти прекрасну реакцію і стійкість до стресів. Їхні життєві показники в період медової дієти різко поліпшилися і нормалізувалися. Такий ефект — дивовижна антиоксидантна властивість меду. Саме вона активно чинить опір передчасному старінню й зношеності організму, зміцнює імунітет і зберігає молодість. Це справжній еліксир повноцінного життя й довголіття, який дарують людям маленькі крилаті трудівниці.

Медики переконані: замінивши у своєму харчуванні рукоутворну “білу смерть” — цукор на природний мед, людство може призупинити процеси старіння, що проявляються як хворобливість, загальна немічність, утомля, поява передчасних зморшок тощо.

Отож хай із медом буде ваше життя!

Ми

Субота-неділя — риболовля на Козинці. Іду вранці з уловом, а переді мною (звичайно, подумки) мої дідусь з бабусею із далекого дитинства. Згадалися повоєнні роки. У моїх ще зовсім молодих батьків було вже четверо дітей. Аби не війна, можливо, було б і більше, бо мама дуже хотіла дочечку, а народжувалися тільки сини. У таткового брата, який загинув у перший рік війни, так само — троє синів. І вся ця гороб’яча зграйка на літо перелітала до бабусі. Її чималий живописно-багатий город закінчувався берегом джерельно-чистої на ту пору Луганки. Дідусь у річку на ніч під кушчки ховав 3—4 кобоші, власноруч сплетені з лози. Рано-вранці його здобич у величезній цеберці хлюпалася біля порога. Отим і підготовували дідусь з бабусею ту ненаситну зграйку.

На пам’яті — обідній церемоніал. Їжа зазвичай була нехитрою — все з городу та річки. На початку літа — зелений борщ з кропиви, заправлений вареним яйцем і товченим старим салом з часником. А коли відходила кропива, то були щавель та лобода. Зелений борщ періодично змінювала затірка — геніальне тогочасне творіння. Коли все це було готове і бабуна накривала на стіл, скликали нас до хати. Вихорем влітали згодовані пташенята. З макітри смачно парувало. Вже наковталися слинкою, а дідусь все ще не йде. У вікно видно було, як він неквапливо виходив із клуні — теслярської майстерні. Довго-предовго мив руки, поважно заходив до хати, підходив до свого місця в голові столу, стоячи читав “Отче наш”, благословляв їжу... І тільки тоді ми могли братися за ложки. За лічені секунди ковтали все те, що бабуна готувала півдня.

Згадується, наше село було українськомовним. Бабуна щебетала з нами рідною мовою. Згодом, уже після війни, молодь заговорила російською, бо дуже багато наїхало до Донбасу росіян. У школі вчили російською. Спілкування на Луганщині, навчання в ВНЗ у Дніпропетровську, а потім і в Києві — теж російською. Та коли на початку дев’яностих Україна стала незалежною, я почав говорити винятково українською, бо входив до такого товариства, яке сприйняло самостійність країни як здійснення одвічної національної мрії. Вишукана ба-

бусина мова, посіяна в благодатну дитячу пам’ять, дала дужі паростки через піввіку. Досі вклоняюся бабусі Пелагеї за її мелодійну мову, яка допомагає моїй душі співати життєву пісню.

Але вертаймося до дідівської хати.

Вона і зараз перед очима: тепла і водночас прохолодна, затишна і урочиста. Стіни — з дерева, оббиті драпкою, обмазані, побілені, призьба підведена. У хаті — два простори. Передній — піч з лежанкою, біля глухої стіни — скриня для посуду і провіанту, а над цим дивотворінням ще одне — полиця з макітрами, глечками, мисками. Та царював довгий міцний — бо дубовий — стіл. То був витвір дідового мистецтва. Товсті стругані дошки, підігнані одна до одної так щільно, що видавалися суцільною площиною. Тримався стіл на кремезних ногах-брусах. Здавалося, вони виростили з долівки або вросли в неї. Стіл займав майже весь простір. За ним усі ми вільно розміщувалися на двох лавах — теж міцних, дубових, стійких. Напевно, стола дід розраховував на немалий гурт онуків. Вхід до першого простору — з теплих сіней. У сінях — шафа з одягом. У стелі — ляда дерев’яна — вхід на горище, до неба...

Другий простір — суцільний рай. Велике ліжко з високою периною та горою подушок із гусячого пуху. Все це вкрито димом покритим мережкою, на по-

Микола Волга: «Добрі

Народився 27 квітня 1939 року на Луганщині. Вивчився на архітектора. Нині — член-кореспондент Української академії архітектури. Професор.

Як головний архітектор міста, заклав основи розвитку на той час ще зовсім молодого Сіверськодонецька, захистив дисертацію, стояв біля витоків створення кафедри архітектури НАУ, був її першим завідувачем. Член Національної спілки архітекторів України. Автор понад 30 наукових праць.

Творець однієї з найкрасивіших в Україні колекцій каменів-самоцвітів, автор понад 300 композицій, автор нового напрямку в образотворенні — образи каменів-самоцвітів возвеличені до масштабу великоформатних картин.

Співатор унікальної книги-альбому “АртАбетка”. Картини-композиції — в авторському поетичному супроводі. Автор збірки віршів “Дорогою світла”. Організатор та учасник понад 200 художніх виставок (зокрема й закордонних). Заслужений діяч мистецтв України.

Найвдаліші його витвори — діти: двоє синів і дві доньки. Має талановитих онуків. Найстарший — Іван, уже архітектор (як дід та батько), наймолодший (поки що!) Михайлик у свої шість років художник (як дід та мама) та ще й філософ. На запитання вчителя: “Що таке краса?” відповів: “Як мені видається, краса — це культура!” Ось так! До того ж, сумлінно вивчає китайську мову. Сам забажав...

душках наволочки так само з мережкою. З тих подушок, на яких спали, увечері парадні наволочки знімали. На гладенько вимазаній долівці — рядно з різнокольорових смужечок. Його бабуся зіткали. На Зелені свята те рядно скачували у скалку і долівку густо вкривали чебрецем. Божественні пахощі! І ми, хлопчачки-онучки, покотом спали на тій святковій долівці. У святому куті — рушники, ікони, лампадка, на маленькому столику-тумбочці, долі ікон — Свята Книга, свічки, на біленькому блюдечку — просвірки. У проміжках між вікнами — збільшені родинні фотографії у рушниках, а під ними — малі світліни у лакових рамочках із черешні. Поруч із ліжком — величезна скриня, кована залізом, з дивними візерунками. Та скриня зберігала найцінніший родинний скарб — ще дівочий бабусин посаб: намисто, каблучки, сережки, мережані покривала і обрусі, рушники і святкове вбрання...

На покутті стояв другий стіл, делікатніший, з липи, різьблений. Не пам’ятаю дня, аби той стіл був не застелений спеціально витканим обрусом. Посередині столу завжди був буханець і дрібка солі. За тим столом збиралися на свята — відбувалося дійство Святвечері з дванадцятьма пісними стравами — голодна та щедра, та великодні сніданки, коли розговлялися посвяченими крашанками та паскою. Яке ж усе було смачне після довгого посту! Бабуся тримали піст. І хотіли, аби ми були біля неї.

У хаті взимку було тепло, затишно, а влітку — прохолодно, бо оселя була під солом’яною стріхою. На подвір’ї — клуна з майстернею, погріб вихідний та колодязь із кришталевою водою. Від дороги — невисокий кам’яний тин, аби скотина та гуси не виходили за подвір’я, на дорогу. Подвір’я рясно поросло темно-зеленим густим

споришем. Стежки, які вели від хати до воріт, клуні, колодязя і до хвіртки на город — висипані піском. Рай — та й годі!

Щастя й горе матері-качки

У густим реліктовим очереті, який де-не-де зберігся на берегах Козинки — щедрої, повногруді (бо має ж греблі!) — цієї весни дика качечка висиділа каченяток.

Невеличкий очеретяний острівець із двох боків обіймають дощані містки-вимостки, з них — рибалка. Із тих містків чути було, як мама-качечка тихенько розмовляла зі своєю зграйкою. Інколи гучними загрозливими “кря-кря” когось відлякувала. Пестила-годувала своїх жовторотих дитинчат у гніздечку не один день, аж доки їм стало тіснувати в тому будиночку. Ото й вивела вона свої пухнасті кульки на вузьеньку, вільну від очерету, водяну смужечку. Дітки помітно побільшали — вдягнулися в теплі пір’ячі колушки, ретельно промащені, аби не намокали. Коли зграйка помічала рибалок, то хутко вертала до своєї схованки. Тозна, що можуть заподіяти крихітним беззахисним створінням ті велетні, що змахують раз по раз довгими палицями? Поступово, день у день, переконувалися пташки в миролюбній, а можливо, й люб’язній наляштованості сусідів. Щораз, коли зграйка з’являлася, ті підкидали на водяну смужечку подрібнені хлібці, які ставали для каченят легкою здобичкою.

Як же раділа людська душа, змучена довгим зимовим міським буттям-суєтням, незайманій первісній природі!

Тим часом крихітні аборигенчики впевнено опанували простір, вправно харчувалися, грайливо пірнали-виринали, плавали наввипередки, хвацько змахували

крильцями, які поступово росли, мужніли.

Вперше качечка вивела з очерету одинадцятьох каченят. Згодом їх лишилося тільки семеро. Гніздо неподалік од берега було, напевно, принадою і для котів-дачників, і для диких хижаків — видра-пацюків, яких у річці немало. А та сімка, що лишилася, стрімко росла, навчаючись від качки-матері уникати небезпеки. Рибалки ж щоранку і щовечора перераховували зграйку і раділи, бо вона не зменшувалася числом.

Нарешті настав той час, коли мама-качка поставила каченят на крило. Спочатку низенько над водою, невеличкими відстанями. А потім — чимдалі одлітали каченята від своєї схованки в очереті. Напевно, готувалися до великого лету.

Якось серпневого суботнього ранку, тільки-но засіріло небо (а рибалки — вже на вимостках та вздовж берега!), вдарила... канонада. То всемогутня влада дозволила своїм громадянам, “яким їсти нічого”, полювати на пернатих. Наша зграйка заметушилася та й хутко-швидко злетіла. Рибалки їм услід: “Не покидайте своєї очеретяної схованки!” Та де там...

Чомусь згадався анекдот про міль. “Якось міль-дитинка вперше вилетіла з шафи до світлиці. Повертається хутко до шафи та й хвалиться своїй мамі: “Мамо, я так красиво літала, що всі присутні в кімнаті мені аплодували!”

Можливо, і наші каченята за тими оплесками-вибухами полетіли? Так чому ж їх мама-качка не зупинила, а слідом полетіла?

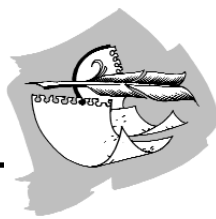
Уже й на полудень повернуло, а зграйка не верталася. Рибалки бідалися, нарікаючи: “Кому ж тут не вистачає харчів?” Здрігнулися від пострілів береги Козинки і Дніпра: війна... Затремтів заповідний простір між цими річками, де ще збереглися латки плавнів серед щойно збудованих новеньких острівів-палаців... Найсучасніші, навіть десятизарядні, рушниць-кулемети “гідно” презентували їхніх владних достойників, демонстрували рівень можливостей “нових українців”: “А мій господар найкруптіший! — Бах-бах-тра-ба-бах...”

Уже смерком прилетіла до своєї схованки поранена качка-мама. Пішла, накульгуючи, берегом. Беззупинно жалісно кричала — гукала свою довірливу зграйку. Та марно...

Наступного ранку, ще до сходу сонця, рибалки (разом з осиротілою качечкою) бідалися, пригнічені людською жорстокістю. Птаха хутко переплинула від одного очеретяного острівця до іншого, тривожно скликала свою розполохану малечу: “Де ви, де?...”

Аж під вечір рибалки-дачники повідомляли одне одному новинку — до матері-качки повернулося обстріляне каченя. Одне з сімох...

люди ще не перевелися!»

Треба було бачити (та й відчувати серцем!) ту пташину зустріч! Тішилися качка-мама тепер уже з дорослим досвідченим каченям на воді: пірнали-виринали, змахували крильцями, безупинно озивались одне до одного своїм “кря-кря”, супроводжуючи ласкаві звуки ніжними доторками дзьобиків. Рибалки підкидали їм шматочки хліба, нарікаючи на своїх “бідних” співродичів, які не відають, що творять.

Уже й листячко на деревах жовтіє, а наша парочка не збирається в далеку дорогу: дедалі ближче підпливає вона до рибалок, майже з рук бере хліб...

Чи вже забула мама-качка про своє горе? Чи вже вибачила людям їхню жорстокість? Та все-таки боїться надовго покидати свою очертану схованку, бо раз по раз чує постріли довкола. А можливо, залишиться ота парочка зимувати на споконвіку щедрій землі? Та й добрі люди, мабуть, тут ще не перевелися... Доглянуть узимку?!
Серпень-вересень, 2011
Козин

Козинський корінь діда Сашка

Понад десять літ полюбляв дід Сашко сідливі солідного пенька засохлої вікової акації за двором. Поруч — баби на лаві вихідного надвечір'я обговорювали найсвіжіші козинські події, лузаючи насіння. Якось витягли екскаватором того пенька з дивовижним коренем на світ Божий, бо стояв він на майбутній газовій трасі.

Вивернули кореня під огорожу — наче щось живе вбили. Поглядав дід Сашко на того велетня, сумно зітхав. Відіяти нічого не можна, бо цивілізація потребує жертв. З півроку пролежало те диво, ніхто його не чіпав. Чи на дрова взяти? Чи як? Раптом зайшов на подвір'я діда Сашка бородатий архітектор-дачник.

— Діду, продайте кореня...
— А хіба його можна продавати?

— Та якщо є покупець, то товар можна й продати...

— А скільки за нього?
— Ваша корова — то й ціну їй давайте.

— А на півлітру?

— Ні.

— Чому?

— Задешево такий дивний товар оцінюєте!

— Ну, тоді дві, тобто літру...

...Сторгувалися.

А як же того кореня-велетня довести до дачі? Бо важить із півтону. Та й розміри...

Якось до сусідів бородатого архітектора привезли будматеріали на вантажівці з низьким кузовом. При ній — дужі хлопці. Домовилися, поїхали вони по корінь. Невдовзі, розчаровані, повернулися порожняком, бо дід не дав свого багатства.

— Могорича пили з бородатим чоловіком. Хай сам приїздить.

Сили — поїхали.

— Діду, що ж це Ви не віддали кореня?

— Та той... Він тут пролежав півроку. Приходили покупці. Я не захотів. Так, той, може...

— Добре, діду... Ми повернемося.

Привезли те, що треба, посиділи з дідом Сашком, завантажили на машину велетня, привезли на дачу.

Минуло ще півроку, поки з того кореня вдалося видобути Мистецтво. На відкриття скликав бородатий архітектор сусідів. Поїхали по діда Сашка. Та не судилося йому посвятити нове народження красуні-акації, бо забрав Божа старого Сашка на Великдень на небеса, у засвіти. На-

певно, звідти милується своїм коренем, який зростав і ховався у землі більш віку, а нині тішить гостей-дачників у кооперативі “Мистецтво” на березі чудової поетичної Козинки в новій іпостасі.

Гірчить дідове вино

У діда — розкішний виноградник. Років із тридцять ростив його з маленьких лозинок. На всю межу свого саду змайстрував дід із металевих труб спецконструкцію, заввишки зо три-чотири метри, аби виноград плівся ближче до сонечка. Ранньої весни лазив по драбині, обрівав старі гілки, розгортав лозу тих сортів, які не витримували морозів, тому треба було її пізньої осені утеплювати сухостоєм та пригортати землею. Влітку ретельно пасинкував зайві молоденькі паростки, аби грона, які рясно нав'язалися, були важкими.

Восени збирав урожай. На шию чіпляв прив'язану до мотузка кулеподібну корзину, аби обидві руки були вільні, і по драбині підіймався до неба. Ніжно торкався стиглих грон, обережно зрівав їх і наповнював ними корзину вщерть, спускався на землю, мов павучок по своїй павутинці — сюди-туди, туди-сюди... Зсипав виноград у величезну діжку, підняту над землею на міцній дубовій підставці. Біля самого дна діжки в клепку врізав дерев'яного крана, якого сам же і змайстрував. Коли діжка була вже повна, наповнював другу, схожу на першу.

У тих діжках вистоювався виноград із тиждень. Найспіліший — сам по собі розчавлювався, і дід відкривав того краника і спускав сік в емальоване цеберко. То був перший сік — ароматне густе та солодке диво. З нього вигравало вино для себе. Сам дід того вина не пив, пригощав родичів, які найджали відвідати його і посмакувати вином.

Решту винограду, який уже просів у діжку, коли дід зціджував перший сік, чавив величезною дерев'яною давилькою. То вже другий сік. З нього дід робив вино на продаж. Розливав його у діжечки, додавав води з розчинним цукром, засипав спеціальні винні дріжджі. В отвір у дерев'яному чопі була заведена пластикова прозора трубочка. Через неї котилися повітряні кульки і бульбали через водяний замок кілька тижнів. Коли вибулькування припинялось, процес бродіння завершився. Треба було дати відстоятися. Потім дід обережно зціджував напій і розливав у малі емності та зносив до льоху. Вино ще дозрівало, міцніло. Дід ретельно стежив за тим тонким непроцитим процесом, бездоганно витримував знану тільки ним технологію.

Але дозріти вино майже ніколи не вдавалося. За молодим напоєм (смачний, п'яний — і недорого!) вишкочувалася черга односельців із червоно-синіми носами. Вино не дурманило голови, але після двох-трьох склянок ноги вже не слухалися хазяїна, а на душі теплішало... Черга була найдовшою вечорами, після роботи, і вранці — на похмілля. Від ранково-вечірнього коловороту старенький газда не мав відбою...

Дід продавав вино, добує ох якою нелегкою працею, складав гривню до гривні, аби купити для єдиного сина недешеві ліки... від алкогольної залежності, та придбати одяг і підручники дітям неупуяючого сина — своїм маленьким, покривдженим долею любим онучатам...
09.07.09

НЕОЧІКУВАНЕ ЧАСТУВАННЯ

Одним днем промайнуло 5 років із тієї осені, коли земляки влаш-

тували виставку моїх творинь у міській картинній галереї. Не лише дорослі — виставку відвідали майже всі школярі міста з населенням понад сто тисяч. Бо її постійно рекламували на місцевому телебаченні. Учителі приводили дітей класами, тож кожній такій групі я розповідав про новий напрям в образотворенні, який започаткувала презентована серія картин. Кожен твір супроводжувався поезією рідною мовою. Їхне авторське прочитання багато більше додавало до глибини сприйняття художнього творіння. Для Донбасу, де українська культура, і передусім мова, з такими труднощами торує дорогу до сердець і свідомості зрусифікованих українців, це було одкровення. На закритті виставки вчителька української мови і літератури зробила цікавий висновок: “Одна Ваша виставка набагато рясніше засіяла дитячі душі любов'ю до рідної мови, ніж усі мої уроки”.

А ще була незабутня зустріч із дітьми загальноміської школи-інтернату. Відзначали школярів, у яких день народження — цього місяця. То була добра традиція школи — щомісячні святкові вечори. Подарував тоді школі кілька картин, читав у переповненій шкільній залі свої твори. Для мене той вечір був особливим, неочікуваним. Діти-сироти горнулися до нового символічного дідуся — художника і поета. Відчувався брак батьківської уваги і любові до них. У душі щеміло, серце співчувало цим пташеняткам, які широковідкритими оченятами запитували: може, станеш моїм татком чи дідусям? Закарбувалася у пам'яті та зворушлива зустріч із нашим сирітським майбуттям.

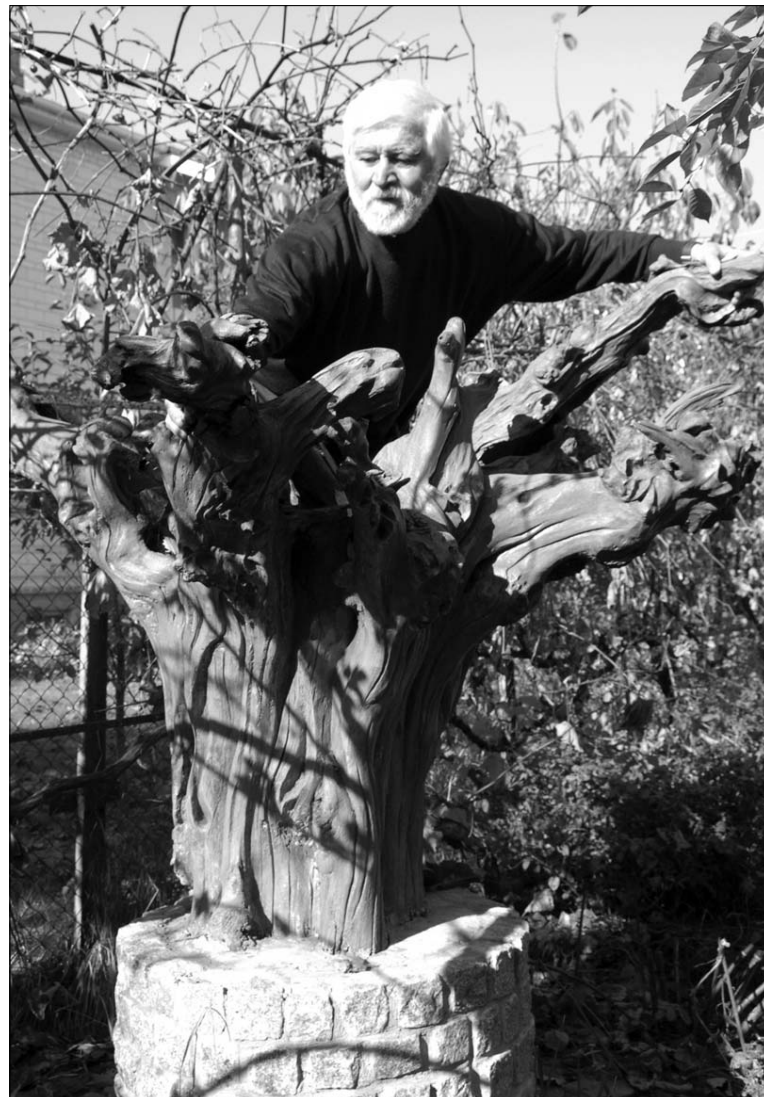
Ось знову завітав до міста своєї юности на Луганщині. Цього разу стався зовсім несподіваний випадок, про який, здається, варто розказати.

Захотілося побути на самоті, віч-на-віч із містом, поблукати тими вулицями, в забудові яких брав участь у далекі шістдесяті як молодий спеціаліст — будівельник-архітектор. Ось моє перше в житті авторське кафе “Юність”. Чомусь відвідувачів — негусто. А в ті далекі роки потрапити до нього, особливо ввечері, було нелегко. Та й на вечірніх вулицях майже безлюдно. Чи дається взнаки триклята криза, яка зачепила невеличкі містечка, де й до неї непросто було отримати пристойну роботу? Вулиці темні. Чи ще не вмикають їх узагалі, аби зекономити на електриці?

На перетині двох неосвітлених вуличок підійшли до мене чотири молодики. Якось підозріло озирюючись, обступили і попросили “подарувати” гаманця. Не встиг я зреагувати на їхнє “прохання”, як один із хлопців раптом промовив: “Так это ж тот художник, которий подарил нашей школе картины и читал нам свои стихи”. Миттєво відскочили од мене. Після коротеньких перешіптувань підійшли і... запросили до кафе на чай.

Прийняв їхнє запрошення не вагаючись. До чаю додав добру вечерю на п'ятьох. Скільки несподівано цікавого і водночас сумного я почув од тих парубків. Після школи і навчання в технічному училищі вони не можуть знайти роботу. Будь-яку...

То що ж коїться в нашій безмежно багатій і водночас такій бідній країні? Владна верхівка чубить-ся за президентське крісло, а люди не в змозі заробити навіть на їжу... Сумно. Щось треба робити...
Січень 2009
Сіверськодоонецьк—Київ

Версаль і Козинка

Занесла мене доля до Версаля — резиденції французьких королів. Рота роззявив. Дивуюсь, як все вправно упорядковано, підстрижено, підмальовано. Навіть на веслах пройшлися грандіозним штучним озером з бездоганною геометрією берегів. Дерева довкруг чудернацьких небачених форм: крони — прямокутники та більші-менші кульки. Гарно ж як!

А воно защеміло щось. На Козинку захотілося. На волю. Бо дерева там — невідстрижені, а береги поросли очеретом...

12.08.2007
Париж

Майдан

Я щасливий, бо маю чотирьох гарних дітей. Маю онуків, які тягнуться до діда, бо дід знає, про що їм розповісти, що їм показати. Плекаю пам'ять батьків — величавих трударів, які гідно пережили і голодомори, і війну, і нелегкі післявоєнні випробування. Схилию голову перед ними і дивуюсь їхній мудрості та вмінню жити гідно на одну батькову зарплатню машиніста паровоза. Виростили-вивчили чотирьох синів. Троє з нас — кандидати наук, четвертий — агроном. Усі ми вже пенсіонери. Проте свій життєвий шлях вимірлювали, та й нині міряємо, їхнім ставленням до родинного і громадянського обов'язку.

Я щасливий тим, що моя стежина вивела мене на широкий і довгий шлях, яким віками йшли до свободи і волі мої славетні пращури. Усвідомлюю: моя участь у тій ході вельми скромна: живий ланцюг Львів—Київ; освячення національного стяга-знамена на подвір'ї Софійського собору, величаво-поважна хода Хрещатиком, піднесення прапора біля Київради; створення Української Духовної республіки — культурологічної організації, яка в перші роки Незалежності утверджувала принципи нової країни; участь у численних мітингах і маніфестаціях за демократію. Але найяскравіший слід у душі й свідомості поклав Майдан—2004. Та Божа космічна подія відродила, а можливо, й народила в мені віру у велич моєї нації, мого народу. Його гли-

бинна генетична культура не могла погодитися з тим, аби ним правили неучи з кримінальним минулим. Майдан органічно відобразив загальногромадянський і мій особистий протест.

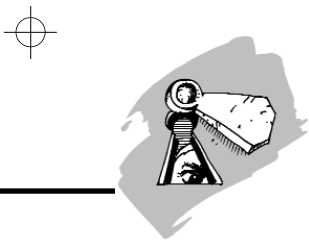
Напевно, ніколи з моєї пам'яті не зникнуть ті привітні просвітлені обличчя українців з Майдану, бо всі ми були щасливі духовним єднанням. Відтоді я переконався: позитивний потенціал нації величезний і в потрібний час він спроможний вибухнути на захист своїх громадянських і суто людських інтересів. Цю надію і впевненість утверджує те, що на Майдан прийшли люди різного віку, але все-таки переважала молодь — наше майбутнє. Ось і ми зі студентами (тоді я — завідувач кафедри архітектури в Національному авіаційному університеті) після занять окрилено зграйкою прилетіли на Майдан. Нас кликали туди наші серця. Ніхто нікого до того лету не примушував.

Я був певний: Майдан мусив нас поновити-очистити. Там я й запропонував студентам покинути назавжди палити і викреслити зі свого лексикону чуже матюччя... Бо те лихо знищує націю і на фізичному, і на духовному рівнях. Такої напасти в Україні не було з давніх-давен. Усі разом ми прихилили коліна... і дружно вимовили: “Присягаємо!”. То був наш особистий внесок, аби реалізувати величаву ідею Майдану — духовного єднання і оновлення нації.

А ще тими днями ми з Віталієм Солодовим створили низку картин-композицій і присвятили їх Майданові. Якось природно і легко народжувались тоді вірші, бо відображали, певною мірою, мій особистий і загальногромадянський настрій того доленосного часу.

Душа Майдану

Майдан виріє помаранчем,
Бує гідності ріка
Свободолюбного народу,
І торжество в нім душа.
Одвіку — ніжна і пісенна,
І несподівано — вогненна,
Знов відродилася в цей час —
В одинаків?
Багато нас!

“Японці, які займаються східними єдиноборствами, беруть за основу і вивчають бойове мистецтво українських козаків”.

У поході козак — не пияк...

Утім, після переможного походу козак міг дозволити собі кухоль життєдайного напою, що бадьорив серце. Та рецепт його ледь не загубився у глибині віків.

Наразі секрет колишнього козацького напою віднайшов, відновив і випробував дослідник історії Олександр Середюк із села Рокині Луцького району на Волині. Відомий краєзнавець, письменник, доктор філософії на основі власних дослідів дійшов висновку, що українські козаки на Січі ніколи не були затятими випивайлами, а твердження про те, що Січ уміла тільки пити та з рушниць гатити, — вигадка ворогів. Саме цією темою пройнята книга Олександра Середюка “Козак — не пияк, бо справжній козак знає бойовий гопак”, написана за історичними фактами.

Євген ЦИМБАЛЮК,
Волинська обл.

— Олександр Миколайовичу, у хоробрості козаків ніхто не сумнівається. Натомість виникає запитання — чи були запорожці такими ж пристрасними до міцного пива? Ось що, приміром, із цього приводу ще в XVII столітті сказав французький інженер та історик Гійом Боплан, описуючи січовий устрій: “... це буває лише в час дозвілля, бо коли козаки перебувають у військовому поході чи задумують якусь важливу справу, дотримуються незвичайної тверезості... Під час походів цей люд дуже стриманий, а коли знайдеться між ними в поході якийсь пияк, отаман одразу ж наказує викинути його в море”. Ви погоджуєтесь з цією думкою?

— Г. Боплан — лише одна ниточка в загальному мереживі. Коли я перейнявся образом козака-непияка, вивчив сотні історичних документів, то пересвідчився: головна місія запорожців — охороняти рідну землю. А яким міг бути охоронець-воїн, коли він постійно пиячив чи швендяв по шинках і молодичях? Утім, саме таку думку нав'язували нам деякі одіозні історики, намагаючись очорнити образ ук-

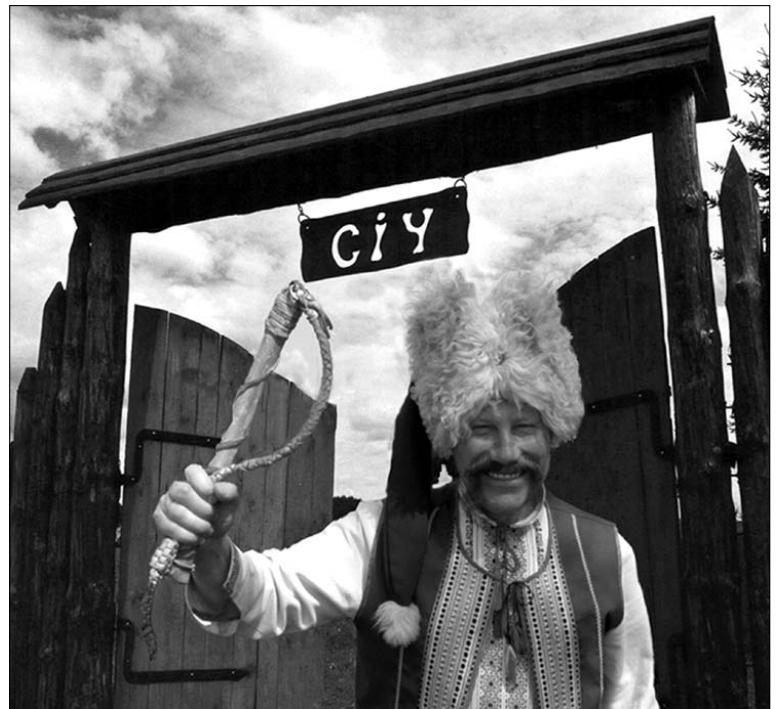
раїнського вояка-професіонала. Але правда розходилася світом і дійшла навіть до Японії. Кажу це з власного досвіду, бо 1998 року в Луцьк на семінар каратистів приїхав поважний гість, президент японської федерації карате-до Масахіко Танака. Задля ознайомлення з історією нашого краю Танака побував і в Музеї історії сільського господарства Волині, в якому я почав директорувати. Під час перегляду експозиції японець підійшов до портрета українського козака, став перед ним на коліно і поклонився до землі. З'ясувалося: японці, які займа-

ються східними єдиноборствами, беруть за основу і вивчають бойове мистецтво українських козаків. “Ми знаємо вашу історію, ми схилиємо голови перед мужністю ваших самураїв”, — так пояснив Танака свій вчинок. Саме відтоді я зайнявся цілеспрямованим пошуком відповіді на запитання: якими ж насправді були наші козаки, якщо перед ними схилиють голови поважні іноземні гості? І як окремий елемент цього пошуку — тверезість козацького духу.

— Але тверезість — природний стан людини та рідко хто втримується, щоб не піддатися хміль-

Традиції збереглися: чарочка варенухи та ще й із козацької шаблі здоров'ю не зашкодить

Письменник, історик, козак Олександр Середюк

ній спокусі... Тим паче на Січі, у гурті козаків, де вирувала жадоба до походу, до баталій.

— Саме під час походів за вживання оковитої могли покарати на смерть: п'яного козака під час морського походу викидали за борт чайки, а на суходолі вбивали на місці. Історія пам'ятає такі випадки. З одного боку, це було жорстоко, а з іншого — хіба могли січовики здобувати блискучі перемоги, якби безпробудно пиячили? Хіба іноземні правителі запрошували б їх до участі у внутрішніх державних справах, якби ті зловживали оковитою? Я не ідеалізую козаків: у мирні часи вони могли перехилити чарку-другу, але знали міру. А про горілку тодішнє козацтво взагалі не знало, бо пило варенуху, медовуху, полянку, спасівку, вишнівку, гарбузівку, тернівку...

— А яке пива найбільше смакувало козакам?

— Варенуха. Її рецепт я довго шукав в архівах, у переказах, у лі-

тературі. До речі, саме цим напоєм гетьман Богдан Хмельницький пригощав іноземних дипломатів. Варенуху вживали і холодною, і гарячою. Як кому смакувало. За міцністю вона була удвічі слабшою за нинішню оковиту. На основі відновленого рецепта вирішив самотужки виготовити ідентичний козацький напій. Спочатку сушені яблука, груші, вишні і сливи помістив у глечик, залити домашнім перваком і залишив, щоб півдня настоювалося. Потім додав меду, спецій, зверху замазав глечика тістом і поставив у піч на 12 годин. Ні, не варитися — мліти. Потім, процідивши, процедуру повторив уже тільки з рідиною, аби повністю випарувалися сивушні масла. Для цього знадобилося лише кілька годин. Виготовлений продукт отримав 17—18 градусів міцності за дотриманої пропорції — 250 грамів перваку на літр води. Саме така міцність була популярною серед козацтва.

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА — 2012

Вартість передплати

(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617, сторінка 68 в “Каталозі”

на 1 місяць 9 грн 37 коп. на півроку 53 грн 37 коп.
на 3 місяці 27 грн 51 коп. на рік 105 грн 54 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47,
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ просвітницької роботи
Надія КИР'ЯН
270-55-57
Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69
Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК,
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Кореспондент
Уляна ВОЛКОВСЬКА

Черговий редактор
Надія КИР'ЯН

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
“Преса України” у середу.
Зам. № 3301209
Наклад у лютому — 25 000

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

